

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра практики англійської мови

На правах рукопису

Костюк Анастасія Сергіївна

**ВИКОРИСТАННЯ СЛОВНИКІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК
ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ШКОЛЯРІВ
СТАРШИХ КЛАСІВ**

Спеціальність: 014 «середня освіта»

Освітня програма __ Англійська мова і література

Робота на здобуття освітнього ступеня «магістра»

Науковий керівник:
Крисанова Тетяна Анатоліївна, доктор
філологічних наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____
засідання кафедри _____
від _____ 202_ р.
Завідувач кафедри
(_____) _____
(підпис)

Луцьк – 2023

ЗМІСТ

| | |
|--|-----------|
| ВСТУП..... | 5 |
| РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ШКОЛЯРІВ СТАРШИХ КЛАСІВ | |
| 1.1. Словники як засіб формування мовної компетенції школярів старших класів | 14 |
| 1.2. Англomовна лексична компетентність як психолого-педагогічна проблема..... | 233 |
| 1.3. Структура і зміст англomовної лексичної компетентності..... | 362 |
| Висновки до розділу 1 | 344 |
| РОЗДІЛ 2 МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ СЛОВНИКІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ | |
| 2.1. Шляхи формування англomовної лексичної компетентності школярів старших класів | 85 |
| 2.2. Особливості використання навчальних словників на уроках англійської мови..... | 432 |
| 2.3. Способи формування лексичної компетентності | 49 |
| Висновки до розділу 2 | 59 |
| РОЗДІЛ 3 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ШКОЛЯРІВ СТАРШИХ КЛАСІВ | |
| 3.1. Види словникових робіт на уроках англійської мови для формування мовної компетенції школярів..... | 620 |
| 3.2. Розробки занять з формування іншомовної лексичної компетентності з використанням словників..... | 63 |
| 3.3. Результати експериментальної роботи | 78 |

| | |
|---|--|
| Висновки до розділу 3 | 87 |
| ВИСНОВКИ | 88 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ | Ошибка! Закладка не определена.1 |
| ДОДАТКИ..... | Ошибка! Закладка не определена.00 |

ВСТУП

Актуальність теми роботи. Основною метою розвитку загальної середньої освіти в XXI столітті є оптимізація навчального процесу, у якому надається пріоритетне значення таким аспектам, як формування наукового світогляду, розвиток розумових навичок та інноваційного способу мислення, стимулювання творчого потенціалу, підтримка національної і самосвідомості, виховання патріотичних почуттів і активної громадянської позиції. Також, важливим завданням є готовність учнів до соціалізації, розвиток їх творчих здібностей, професійна підготовка, здатність до самостійного навчання і самоорганізації впродовж усього життя.

Ці цілі визначаються законодавчими та нормативними документами, такими як Закон України «Про повну загальну середню освіту», «Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття)», Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», «Державний стандарт базової середньої освіти», і різноманітні освітні програми. Ці документи визначають стратегічний напрямок розвитку освіти в Україні і встановлюють цілі, спрямовані на досягнення зазначених пунктів.

Сучасна іншомовна освіта висуває перед педагогами складні професійні завдання, серед яких провідним є розширення англійського словникового запасу школярів. Знання слів має важливе значення в організації процесу спілкування, як форми обміну інформацією, висловлення думок, переконань, вражень та іншого. На жаль, у шкільній практиці обмежені можливості для розвитку словникових навичок, і словник школяра зазвичай обмежується тим, що передбачено у навчальних планах.

Останні дослідження та публікації свідчать про те, що проблемами вивчення іноземної лексики цікавилися багато вчених, таких як П. Б. Гурвич, І.

О. Зимня, О. О. Леонтьєв, М. В. Ляховицький, Р. Ю. Мартинова, С. Ю. Ніколаєва, Ю. І. Пасов, Г. В. Рогова та інші. Вони аналізували проблеми, з якими зіштовхуються учні під час вивчення іноземної лексики, визначали принципи відбору слів для навчання, пропонували моделі формування лексичних навичок, а також розробляли методи і прийоми для організації навчального процесу з навчання лексичних одиниць. Сучасна методична скринька поповнилася теоретичними дослідженнями і практичними розробками, присвяченими визначенню ролі й місця потенційного англomовного словника студентів (Я. В. Стрельчук) та організації лексичного матеріалу та його засвоєнню, як фактору, що визначає ефективність навчання лексики (О. Ю. Дигтяр), методиці навчання розширення активного словника на основі художніх текстів домашнього читання (М. Г. Трещова) та на основі індивідуальних стратегій навчання (А. В. Зикова), використанню Інтернет-технологій як засобу організації самостійної роботи вивчаючих (Л. Г. Жук, О. В. Чувіліна) та з'ясуванню основних принципів навчання іншомовної лексики (О. Ю. Дигтяр, О. М. Шамов) та іншими. Але проаналізована література не містить в необхідній мірі всі аспекти напрямку дослідження. Тому для більш детального аналізу окресленого проблемного напрямку дослідження нами була вибрана дана тема роботи.

Метою дослідження є визначення шляхів використання словників на уроках англійської мови як засобу формування мовної компетенції школярів старших класів.

Для виконання сформульованої мети дослідження, нами були поставлені наступні завдання:

1. Розглянути словники як засіб формування мовної компетенції школярів старших класів.
2. Розглянути англomовну лексичну компетентність як психолого-педагогічну проблему.

3. Визначити структуру і зміст англомовної лексичної компетентності.
4. З'ясувати шляхи формування англомовної лексичної компетентності школярів старших класів.
5. Проаналізувати особливості використання навчальних словників на уроках англійської мови.
6. Вказати способи формування лексичного запасу для формування мовної компетенції школярів на уроках англійської мови
7. Провести експериментальне дослідження формування мовної компетенції школярів старших класів.

Об'єктом дослідження є мовна компетенції школярів старших класів.

Предметом дослідження є словники, які використовуються на уроках англійської мови як засіб формування мовної компетенції школярів старших класів.

Методи дослідження в роботі було використано такі методи дослідження, як аналіз, синтез та узагальнення результатів, метод педагогічного експерименту.

Джерельна база дослідження. Робота ґрунтується на методичних посібників, наукових статей, періодичних видань та напрацювань сучасних та попередніх вчених і дослідників в галузі педагогіки та методики викладання іноземних мов.

Теоретична та практична цінність роботи полягає в тому, що в роботі було досліджено словники як засіб формування мовної компетенції. Використання педагогами результатів проведеного дослідження, сприятиме формуванню мовної компетенції школярів старших класів під час проведення уроків з англійської мови.

Структура роботи. Робота складається з 99 листів основного тексту, 10 рисунків, 5 таблиць та 1 додатків і налічує 81 джерело використаної літератури.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ШКОЛЯРІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

У сучасних умовах здобуття повноцінної освіти неможливо без звернення до словників. «Словник у суспільстві, – як слушно зазначає О. Горошкіна, – відіграє важливу роль авторитетного порадника для користувачів, є своєрідним соціальним інститутом, що регламентує слововживання і навіть у принципі життя мови в рамках певної норми» [15, с. 33]. Рівень загальної та мовної культури особистості багато в чому визначається тим, як ця особистість вміє користуватися словниками.

1.1. Словники як засіб формування мовної компетенції школярів старших класів

Словник – це довідкове видання у формі книги або компакт-диска (або іншого носія цифрової інформації), яке містить зібрання слів або інших мовних одиниць з інформацією про їх будову, значення, написання, вимову, вживання, походження тощо, а також може містити переклад цих слів на іноземну мову.

Як вже зазначалося, мовна компетенція серед іншого передбачає наступні результати:

- збагачення словникового запасу учнів. При систематичному та різноплановому використанні різноманітних словників можна досягти значного збагачення словникового запасу учнів з метою підвищення рівня їхнього мовного розвитку;
- забезпечення правильного засвоєння учнями лексики, необхідної для точного сприйняття та інтерпретації мовлення дорослих, усвідомленого читання книг.

Вміння користуватися словниками передбачає:

- усвідомлення потреби звернення до словника на вирішення пізнавальних та комунікативних завдань;
- вміння вибрати потрібний словник залежно від конкретних пізнавальних завдань;
- вміння сприймати текст словника та витягувати з нього необхідну інформацію про слово [18, с. 48].

Проаналізуємо визначення дефініції «словник» та з'ясуємо їх класифікацію.

Словники відрізняються від енциклопедій змістовими і формальними ознаками. Оскільки словники надають інформацію про значення слів та їх лінгвістичні характеристики, включаючи будову, вимову, написання, сполучуваність, взаємозв'язок з іншими словами тощо, то вони включають у себе всі частини мови [66, с. 160].

Лексикографічні праці можуть бути лінгвістичними (філологічними) або енциклопедичними, але важливо розрізнити поняття «енциклопедія» і «енциклопедичний словник». Енциклопедія зазвичай є багатотомним виданням, значно більшим за обсягом, ніж енциклопедичний словник, і має розгалужену систему ілюстрацій. Енциклопедичний словник, натомість, є лексикографічною працею проміжного типу, яка поєднує ознаки як енциклопедії, так і лінгвістичного словника, зокрема у виборі слів для реєстру і у структурі статей. Ілюстрації до статей у таких словниках можуть бути менш поширеними або взагалі відсутніми.

Лінгвокраїнознавчі словники об'єднують особливості лінгвістичних словників і енциклопедій, додаючи етнокультурну інформацію до тлумачень слів. Термінологічні словники, зокрема політехнічні, зазвичай розкривають сутність термінів і надають позамовну інформацію про них.

Отже, лексикографічні праці представлені словниками, які містять лінгвістичну інформацію (про значення, будову слів тощо), та енциклопедіями,

у яких подана нелінгвістична інформація (опис понять, фактів, подій) із залученням різних графічних ілюстрацій.

Тип словника, як відомо, визначається основною інформацією, яку він містить, його загальне призначення. Першим, хто звернувся до проблеми типології словників, був Л. Щерба. Вчений запропонував класифікацію словників, основу якої лежать шість протилежностей.

1. Словник академічного типу – словник-довідник. Словник академічного типу Л. В. Щерба розглядав як нормативний, що описує лексичну систему цієї мови. У ньому, на думку вченого, не повинно бути фактів, що суперечать сучасному вживанню. На противагу академічним словникам словники-довідники можуть містити відомості про ширше коло слів, що виходять за межі нормативної літературної мови..
2. Енциклопедичний словник – загальний словник. Маючи на увазі відоме протиставлення енциклопедичних та лінгвістичних знань про слово, Л. Щерба наголошує, що саме енциклопедичні словники містять основну інформацію про власні імена і терміни.
3. Тезаурус – звичайний (тлумачний або перекладний словник). Тезаурусом Л. Щерба вважав повний словник, в якому наводяться всі слова, що зустрілися в даній мові хоча б один раз.
4. Звичайний (тлумачний або перекладний) словник – ідеологічний словник. В ідеологічному словнику, на думку Л. Щерби, слова-поняття повинні бути класифіковані так, щоб показати їх живий взаємозв'язок.
5. Тлумачний словник – перекладний словник.
6. Неісторичний словник – історичний словник [75, с. 276].

Запропонована Л Щербою класифікація словників дозволяє описати з погляду обсягу інформації, що міститься, та характеру її уявлення передусім тлумачні та перекладні словники.

Сучасні дослідники, розвиваючи ідеї Л. Щерби, виходять із того, що типологія словників, з одного боку, дозволяє визначити статус кожного

словника, а з іншого – має прогнозуючу силу, відкриває перспективу перед лексикографами. Так, В. Морковкін підкреслює, що типологія словників повинна породжувати вільні місця у класифікації, що дозволяють прогнозувати та створювати нові типи словників.

Також словники поділяють на два основні типи: енциклопедичні та філологічні (лінгвістичні).

В енциклопедичних словниках відображаються тлумачення слів, яких вказується: опис того чи іншого явища; поняття; події тощо.

До енциклопедичних словників відносяться: енциклопедії; наукові довідники, які дають відомості з будь-якої галузі знань; термінологічні словники. Енциклопедії бувають загальні та спеціальні, галузеві. Лінгвістичні словники містять у собі: тлумачення (вказуються основні значення, прямі та переносні), стилістичні, граматичні та інші. Лінгвістичні (філологічні) словники поділяються на: багатомовні; двомовні; одномовні [30, с. 89].

Двомовні та багатомовні словники – словники перекладні. У даних словниках значення слів пояснюються порівняно з іншими мовами (наприклад, словники англо-українські, українсько-англійські). Одномовні словники складаються, спираючись на інформацію конкретної мови. Дані словники можуть бути комплексними (такими є тлумачні словники) та аспектними, що відображають той чи інший аспект (наприклад, синонімічні, словотвірні тощо).

Словники виконують багато функцій. Головна функція, що об'єднує їх – фіксація, систематизація, накопичення та зберігання інформації. Ця функція цінна тим, що з її допомогою ми можемо вивчити історію слова, відстежити розвиток лексичних значень, дозволити різним поколінням володіти однією й тією інформацією.

Далі виділимо метамовну функцію словників, її зміст полягає в тому, що саме в словниках, як у першоджерелах, закладено опис мови, дана функція дозволяє мові досліджувати та описувати в термінах сама мова.

Словники нині цінні не тільки як джерело достовірної інформації, але і тим, що є вони є засобом підвищення мовної культури і розширенням знань, отже, навчають нас. Виходячи з цього, ми можемо говорити про те, що словник – дидактичний твір, отже, можемо виділити ще одну функцію – дидактичну. Суть цієї функції у тому, що з допомогою словників ми можемо виявити сенс, значення лексичної одиниці.

На думку С. Лендау, центральним типом лексикографічних видань є тлумачний одномовний словник, оскільки в інших словниках, як правило, має місце поєднання кількох типологічних ознак. Як зазначає дослідник, з погляду відбору лексики словники тезаріусного типу протиставляються тим, у яких лексика відбирається за певними параметрами: а) у сфері вживання (словники розмовної, просторічної лексики, арго, термінологічні, поетичні тощо); б) за історичною перспективою (словники архаїзмів, історизмів, неологізмів); в) за походженням (словники іноземних слів, інтернаціоналізми); г) за характеристикою деяких типів слів (скорочення, ономастичні); д) за джерелом (словники окремих авторів) [44, с. 217].

Робота з традиційними книжковими словниками відіграє важливу роль як у аудиторному, так і у самостійному навчанні учнів, оскільки вони виступають першочерговим та незамінним джерелом інформації стосовно фундаментальних засад лексичної, етимологічної, стилістичної та граматичної нормалізації мови. Поруч з цим, регулярне використання книжкового словника користувачем сприяє формуванню логічного та критичного мислення.

Крім того, у наш час дуже поширеними стали електронні словники, до яких учні можуть легко отримати доступ. Цей вид словників має численні переваги. Наприклад, сертифікований електронний словник LINGVO–12 включає в себе понад 20 тематичних словників, зокрема політехнічний, юридичний, економічний, фінансовий, медичний. Цей словник постійно оновлюється, що дозволяє забезпечити найточніший переклад слів і словосполучень в залежності від контексту. Крім того, у електронних

словниках, крім традиційної транскрипції, є можливість прослуховувати правильне вимовляння слів, що може бути корисним для студентів, які навчаються технічним спеціальностям і мають мало практики у вивченні фонетики. Наприклад, Abby Lingvo надає можливість вимовляти слова відповідно до норм оксфордської вимови. Однією з головних переваг електронних словників є можливість одночасного пошуку, що практично неможливо в паперовому словнику. Цей пошук дозволяє створити комплексний «портрет» слова [37, с. 13].

Звісно, електронні словники заощаджують час, оскільки швидкість пошуку слів в них надзвичайно висока порівняно з паперовими словниками. З урахуванням вищесказаного, можна зробити висновок, що роль електронних словників у вивченні іноземної мови важко переоцінити.

Варто зазначити, що значним недоліком використання електронних словників є те, що вони не заохочують думати, перетворюючи процес перекладу на механічну операцію. Можливість отримувати механічний переклад не завжди корисна для навчання, оскільки на іспитах, контрольних роботах та тестах важливий аналіз індивідуальних знань студента, а не автоматичний переклад. Неточності та помилки можуть призвести до спотворення смислу тексту.

Слід зазначити, що найчастіше під час уроків учням даються завдання – скласти і вести свій словник важких слів. Робота зі словниковими словами, неологізмами, омонімами тощо. дозволяє не тільки зміцнити орфографічну навичку, але і збагатити словниковий запас учнів, виховуючи уважне ставлення до слова та мовне чуття.

Для формування мовної компетенції на уроках традиційно застосовують такі засоби: використання допоміжних словників та підручників; самостійне визначення одиниці опису за назвою словника; робота з алфавітним словопоказчиком; усвідомлена робота з умовними знаками, символами та скороченнями в словниках [27, с. 91].

Різноманітність підходів та впровадження нових технологій при роботі зі словником з метою розвитку та формування мовної компетенції підвищує рівень зацікавленості учнів на уроці, створює можливість розвитку учнів, підвищення рівня володіння ними мовою, а також підвищення грамотності та усвідомленості у використанні тих чи інших мовних одиниць, що дозволяє їм отримувати цікаві, зрозумілі та необхідні знання та вміння.

Але необхідно також зазначити і проблеми при формуванні мовної компетенції: використання однотипних вправ та словників на уроках англійської мови; недостатня підготовка учня з теоретичного матеріалу під час використання словника; відсутність інтересу до мови у учнів [27, с. 91].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що формування мовної компетенції дуже важливе для школяра. За допомогою даної компетенції учень зможе точно висловлювати свої думки як усно, і письмово. Для розвитку та формування мовної компетенції дуже актуальна організація процесу навчальної діяльності, спрямованої на збагачення словникового запасу учнів. Що підтверджує необхідність використання словників під час уроків.

1.2. Англomовна лексична компетентність як психолого-педагогічна проблема

Сьогодні важливість формування та розвитку ключових компетентностей учнів старшої школи набуває все більшого значення. Наприклад, ключові компетенції формуються через навчання різних предметів, але іноземна мова, а також загальна філологічна освіта, відіграють особливу роль у цьому процесі. Сучасна мета навчання іноземних мов виходить за рамки формування мовних навичок та вмінь. Вона також включає прагматичний аспект, де учні розвивають свою комунікативну компетенцію, що, в свою чергу, сприяє формуванню інших ключових компетентностей, а на профільному етапі навчання – основ професійних компетенцій для вирішення завдань соціальної діяльності в різних сферах [60, с. 14].

Доцільно було б розпочати даний підрозділ із вивчення понятійно-термінологічного апарату лексичної компетентності, зокрема вивчення таких освітніх конструкторів як компетенції та компетентність. Компетентнісний підхід є важливою частиною педагогічної думки та актуальної освітньої практики в сучасному суспільстві, особливо на ринку праці.

Походження компетентнісного підходу пов'язане з дослідженнями відомого лінгвіста Н. Чомського, який сформулював поняття компетенції у теорії мови, та Р. Уайта, який розширив категорію компетенції, включивши в неї особистісні компоненти, включаючи мотивацію [55, с. 32].

Часто використовуються поняття «компетенція» і «компетентність» в одному контексті, але немає однозначного розуміння цих термінів. І. Гушлевська розрізняє їх так: «Компетенція» охоплює «сукупність взаємозалежних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які стосуються певного кола предметів і процесів і є необхідними для якісної продуктивної діяльності у цих областях». «Компетентність» – це «володіння людиною відповідною компетенцією, яке включає її особистісне ставлення до неї та до предмету діяльності» [22, с. 23].

Як зауважує Дж. Бауден, то в світовій освітній практиці поняття компетентності є центральним і включає як інтелектуальний, так і практичний аспекти освіти. Крім того, воно визначає зміст освіти, орієнтований на результати, і має інтегративну природу, вбираючи в себе різні знання та досвід з різних сфер культури та діяльності, такі як інформаційна, правова тощо [77].

У новому тлумачному словнику української мови, «компетенція» визначена як «глибока освіта та розуміння певної сфери знань; обсяг повноважень, які належать до організації, установи або особи». Слово «компетентність» в цьому словнику описується як «інтегрована здатність особистості, яка включає знання, досвід, цінності та ставлення і може бути успішно втілена на практиці» [54, с. 57].

Надає свою інтерпретацію компетенції М.Головань, визначаючи її як «групу знань у певній галузі, навичок та відносин, які впливають на значну частину професійної діяльності (ролі та зони відповідальності), які пов'язані з виконанням діяльності, які можуть бути виміряні за прийнятими стандартами та які можуть бути розвинені через навчання» [13, с. 225]. Він також наголошує, що іноземні автори розглядають компетенцію як знання, навички, здатності або характеристики, які стосуються високого рівня виконання професійної діяльності, такі як розв'язання проблем, аналітичне мислення та лідерський потенціал [13, с. 228].

Деякі визначення компетенції також включають мотиви, переконання та цінності. Загалом, ключові компетенції можуть бути описані як загальні та універсальні здібності та навички, які дозволяють особистості розуміти ситуацію та досягати результатів в особистій і професійній сфері в умовах зростаючого динамізму сучасного суспільства [43, с. 45].

Під компетенцією в сучасній методиці розуміється не тільки «обізнаність, сукупність знань» (якщо йдеться про знання мови), а й «здатність» (якщо йдеться про вміння та навички та практичне володіння мовою) [4, с. 46].

У лінгводидактиці мовна компетенція розглядається як інструменталізоване знання, сукупність конкретних умінь, які формуються під час активного спілкування та процесу навчання».

У психолінгвістичній науці існує протилежний підхід до мовної компетенції, який представлений в роботі вітчизняного дослідника Ю. Дегтярової. За цим підходом мовна компетенція розглядається як психологічна система, що включає два основні компоненти:

Дані мовного досвіду, які накопичені дитиною в процесі спілкування та різних видів діяльності.

Знання про мову, які засвоюються під час спеціально організованого навчання, включаючи шкільне [23, с. 125].

Отже, цей підхід розглядає мовну компетенцію як складну систему, що включає в себе індивідуальний мовний досвід та формальні знання про мову, отримані в процесі навчання.

Лексика означає сукупність слів і інших лексичних одиниць, які об'єднуються за функцією номінації предметів, явищ і їх ознак. Таким чином, терміни «лексична одиниця» та «слово» в цьому контексті є взаємозамінними.

Лексика є важливою складовою мови та мовного розвитку. Обмежені лексичні знання можуть призвести до розчарування та втрати мотивації учнів. Для досягнення вищого рівня розвитку чотирьох основних комунікативних навичок, учні повинні мати достатню базу лексичних знань, що дозволяє їм використовувати ці навички. Один із факторів, що впливають на постійний розвиток комунікативної компетенції, – це систематичне вивчення лексики [29, с. 133].

Лексика відрізняється від традиційного словника термінів, оскільки охоплює більший обсяг мовних одиниць, таких як слова, лексеми та лексичні елементи. Лексична компетентність включає в себе знання слів і їх вміння використовувати у різних контекстах. Важливо зазначити, що володіння словом передбачає більше, ніж знання його форми та значення.

Сьогодні визнано, що лексика є ключовою складовою процесу вивчення мови. Обмежені знання в цій області можуть призвести до обмежень у можливості виразно спілкуватися, як у письмовій, так і усній мові. Важливість розширення словникового запасу полягає в тому, що це сприяє розвитку навичок аудіювання, говоріння, читання та письма, сприяючи ефективному та успішному спілкуванню.

Беручи до уваги наведені визначення та акцент на лексичній складовій комунікативної компетентності, важливо відрізнити поняття «мовна компетентність» і «лексична компетентність» через їх взаємозв'язок та взаємодоповненість. У традиційному розумінні, мовна компетентність включає в себе різні складові, які взаємодіють між собою. Мовна компетентність

визначається як «сукупність знань, навичок та умінь, що реалізуються в процесі діяльності (спілкування), та здатність трансформувати інформацію відповідно до особистісних комунікативних завдань, як сукупність правил аналізу та синтезу мовних одиниць, які дозволяють формувати та аналізувати пропозиції, користуватися системою мови для цілей комунікації» [10, с. 36].

Лексична компетенція є «мовною основою професійно-комунікативної компетенції. Їх можна розглядати як динамічну єдність: лексична компетенція формується у процесі комунікативної діяльності учнів, а комунікативна компетенція удосконалюється у міру становлення лексичної компетенції, тобто їх формування взаємозалежно» [56, с. 266].

На відміну від мовної компетентності, лексична компетентність включає в себе сукупність лексичних знань, навичок та умінь, які визначають здатність учнів розуміти контекстуальне значення слова, порівнювати обсяг його значення в двох мовах та використовувати його в відповідному контексті. Іншими словами, це здатність учнів виконувати організовані та взаємозалежні дії з лексичними одиницями, спрямовані на засвоєння лексики; це оволодіння значенням лексичної одиниці, її графічним оформленням та вимовою, знанням граматичних форм слова та правил його поєднання з іншими лексичними одиницями. В рамках лексичної компетентності словникові знання, також відомі як лексичні знання, визначаються як «сума взаємопов'язаних підзнань» або «витлумачені як континуум, що складається з кількох рівнів знань, починаючи з поверхневого ознайомлення з ними» [31, с. 75].

Лексична компетентність – це здатність учнів виконувати організовані та взаємозалежні дії з лексичними одиницями, спрямовані на засвоєння лексики а [68, с 83]

Незважаючи на наведені визначення, поняття «лексична компетентність» було б неповним, якби воно обмежувалося лише лексичними знаннями, навичками та уміннями. Тому, враховуючи його складну структуру, лексична компетентність також включає в себе мовний досвід та особисті якості учнів. У

формуванні іншомовної лексичної компетентності дослідники виділяють кілька рівнів, на яких розглядають процес розвитку здатності учнів вирішувати комунікативні завдання, пов'язані з практичним використанням іншомовної лексики у мовній діяльності на основі набутих знань, навичок та умінь [69, с. 85].

Описуючи лексичну компетентність носія рідної мови, М.Греб вказує на наступні ознаки, які можна використовувати для визначення рівня її розвитку: рівень володіння лексичною нормою, включаючи знання семантики, функціональних можливостей слова, його дериваційний потенціал і урахування конотативно-прагматичного контексту під час комунікації; рівень свободи в оперуванні словами, який виявляється в процесі комунікації [17].

Загалом ці характеристики можна застосовувати і до англomовної лексичної компетентності. Рівень розвитку комунікативної компетентності та загалом комунікативні можливості учнів значною мірою визначаються лексичним потенціалом. Він забезпечує свободу та ефективність комунікативної поведінки, здатність до повноцінного сприймання та активного використання надходящої інформації.

Підґрунтям іншомовної лексичної компетентності є два складники: мовний (наявність граматичних, фонетичних, графічних та орфографічних навичок) та мовленнєвий (здатність застосовувати набуті граматичні, фонетичні, графічні та орфографічні навички на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретних мовленнєвих умов) [69, с. 84].

Отже, лексична компетентність визначається здатністю учнів розпізнавати значення слова в контексті, порівнювати його використання в двох мовах та розуміти його національно-культурні особливості, характерні для мови, якою вони володіють. Ця компетентність охоплює знання словникового запасу мови, включаючи слова, фрази, стійкі вирази (фразеологізми), складні приєднання та інші лексичні одиниці.

Лексична компетентність є частиною загальної комунікативної компетентності та формується поетапно. Вона включає різні рівні розвитку, на яких учні набувають здатності використовувати іншомовну лексику на практиці, опираючись на набутому знанні та навичках [45, с. 74].

Розглянемо компоненти лексичної компетентності детальніше, і, таким чином, дослідимо її структуру. Існує три основні складники, а саме: лексична навичка; лексичні знання; лексична усвідомленість.

Ми характеризуємо поняття лексична навичка як автоматизовану навичку розуміння і вживання іншомовного лексичного навантаження на інтуїтивному рівні, яка забезпечує вдале лексичне оформлення власного мовлення і адекватне сприйняття лексичного оформлення мовлення інших, а також зв'язків між словами мови, яка вивчається [67, с. 17].

Другим невід'ємним компонентом лексичної компетентності є лексичні знання. Це поняття описуємо як відтворення у свідомості людини результату пізнання лексичної системи іноземної мови як цілісного явища і власне правил її застосування на практичному рівні [61, с. 216].

Третій складник лексичної компетенції – лексична усвідомленість. Вона представляє собою компонент цілісної лінгвістичної усвідомленості, або свідомо-рефлексивного підходу до явищ мови і мовлення, а також до індивідуального оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю. Це здатність учня усвідомлювати процеси формування своєї лексичної компетентності і опанувати іншомовний вокабуляр, створюючи при цьому систему особистих лексичних знань; диференціювати і вживати лексичні одиниці залежно від контексту; усвідомлювати та аналізувати власні переваги й недоліки відносно оволодіння і вживання системи лексичних засобів у мовленні [61, с. 217].

Важливо розуміти, що формування компетентності відбувається поступово під час навчання, і рівень компетентності може відрізнятися на різних етапах. Успішне досягнення кінцевого результату навчання передбачає

систематичний контроль над досягненнями на різних етапах цього процесу. Залежно від виду компетентності (предметної, соціальної, особистісної) шляхи та терміни їх формування можуть варіюватися. Важливо визначити вимоги до кінцевого рівня сформованості базових компетентностей учнів та основні етапи їх формування для успішної реалізації компетентнісного підходу в навчанні.

Наведене широке визначення виходить за рамки традиційних поглядів, де слово або лексичний елемент вивчають лише з точки зору його форми та значення, і не враховують когнітивних аспектів та потребу використання слова в різних і різноманітних комунікативних ситуаціях [64, с. 66]. Підхід до лексичної компетентності, заснований на такому визначенні, може допомогти вчителю усвідомити та сприяти розвитку необхідних підсвідомих процесів, які входять до її складу. Традиційний метод навчання та вивчення словникового запасу, який акцентується лише на формах та значеннях слів, часто призводить до обмеженого розширення словникового запасу, що спричиняє розчарування та втрату мотивації, а також ускладнює спілкування. Таким чином, словниковий запас часто розглядається як важливий інструмент для тих, хто вивчає другу мову, оскільки його обмеженість перешкоджує успішному спілкуванню. Якщо учневі не надається можливість систематично поповнювати свій словниковий запас, то їх лексична компетентність не розвивається. Це може призвести до труднощів у розумінні мови, навіть якщо у них є граматичні навички. Тому можна стверджувати, що спроможність будувати граматичні речення набуває значення лише в тому випадку, коли у людини є необхідний словниковий запас для виразного висловлення своїх думок. Без відповідного словникового запасу можливість ефективного спілкування буде значно обмеженою [1, с. 245].

Зараз проблема формування іншомовної лексичної компетентності розв'язується у віртуальному навчальному середовищі за допомогою інтерактивних та інтенсивних методів навчання, використання компенсаторної компетенції, мотиваційної бази навчання та автентичних повідомлень ЗМІ.

Метою навчання англійської мови в умовах компетентнісного підходу є формування предметних компетенцій, які розвиваються під час виконання цілісних завдань загальної освіти. Для досягнення ключової комунікативної компетентності в учнів необхідно підготувати їх до здатності ефективно спілкуватися з іншими людьми. Для цього у процесі навчання англійської мови школярі повинні вміти: виконувати різні види мовної діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо); використовувати мову як засіб спілкування [73, с. 49].

Отже, після аналізу психолого-педагогічної літератури, яка містить дефініції таких понять як «компетенція», «компетентність», «лексика», «лексична компетентність», ми визначили, що лексична компетентність – це знання словникового складу мови, включаючи лексичні елементи, та здатність використовувати їх у мові. До лексичних елементів належать слова, регулярні поєднання слів, стійкі фрази (фразові дієслова), складні прийменники, фразеологічні одиниці. Під лексичною компетентністю ми розуміємо здатність особи використовувати мовний словниковий запас, миттєво визиваючи з тривалої пам'яті стандартні слова залежно від конкретного мовного завдання, вдаючись до відповідних висловлювань, приказок, прислів'їв і фразеологічних виразів у межах розвитку та навіть забезпечуючи підтримку функціонування зазначених навичок на необхідному рівні і здійснюючи постійний контроль процесу лексичного наповнення мови. В нашій роботі ми розуміємо «компетенцію» як групу знань у певній галузі, навичок та відносин, які впливають на значну частину професійної діяльності, які пов'язані з виконанням діяльності, які можуть бути виміряні за прийнятими стандартами та які можуть бути розвинені через навчання, а «компетентність» як здатність людини володіти конкретною компетенцією, включаючи її особистісне ставлення до неї та до предмету діяльності. Це поняття визначає зміст освіти, орієнтований на результати, і має інтегративну природу, об'єднуючи різні знання та досвід з різних сфер культури і діяльності. Компетентність також

представляє собою сукупність знань, навичок та відносин, які впливають на значну частину професійної діяльності та пов'язані з виконанням ролей та зон відповідальності. Загалом, компетентність охоплює загальні та універсальні здібності та навички, які дозволяють особистості розуміти ситуацію та досягати результатів як в особистій, так і професійній сфері, особливо в умовах зростаючого динамізму сучасного суспільства.

Складовими лексичної компетенції є наступні компетентності: лексична, мовна, комунікативна, та загальнокультурна компетентності, поєднання яких створює можливість досягати оптимального мовленнєвого результату.

І в подальшому ми будемо оперувати поняттям «компетенція» відповідно до явища глибокої освіти та розуміння певної сфери знань. А поняттям «компетентність» відповідно до здатності особи використовувати ці знання, а саме мовний словниковий запас, миттєво визиваючи з тривалої пам'яті стандартні слова залежно від конкретного мовного завдання, вдаючись до відповідних висловлювань, приказок, прислів'їв і фразеологічних виразів у межах розвитку та навіть забезпечуючи підтримку функціонування зазначених навичок на необхідному рівні і здійснюючи постійний контроль процесу лексичного наповнення мови.

1.3. Структура і зміст англomовної лексичної компетентності

Лексична компетентність – це заснована на лексичних знаннях, навичках, уміннях, а також особистісному мовному та мовленнєвому досвіді здатність людини визначати контекстуальне значення слова, порівнювати обсяг його значення в двох мовах, розуміти структуру значення слова і виділяти специфічно національне в значенні слова ми можемо сказати, що лексична компетентність представляє собою складне утворення, до складу якого входять: мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний, рефлексивний та поведінковий компоненти

Мотиваційний компонент визначає цілі і мотиви навчання лексиці, стимулює активність студентів до вивчення іноземної мови [76, с. 126]. Розрізняють внутрішню і зовнішню мотивації. При внутрішній мотивації нагородою за власні дії є: почуття власної компетенції, упевненість у своїх силах і намірах, задоволення від своєї праці, самореалізації. Внутрішню мотивацію посилює позитивний зворотний зв'язок у формі схвалення. Зовнішня мотивація залежить від стосунків людини з середовищем (це може бути бажання отримати винагороду, уникнути покарання та ін.). Вона регулюється зовнішніми психологічними і матеріальними умовами діяльності.

Можна виділити наступні особливості зовнішньої і внутрішньої мотивації:

- зовнішня мотивація в цілому сприяє збільшенню об'єму виконуваної роботи, а внутрішня – якості;
- якщо зовнішня мотивація (як позитивна, так і негативна) не досягає «порогового» значення або знімається взагалі, внутрішня мотивація посилюється;
- при заміні внутрішньої мотивації зовнішньою перша, як правило, зменшується;
- зростання упевненості в собі, своїх силах сприяє посиленню внутрішньої мотивації [48, с. 79].

Психологічними чинниками для реалізації навчання англійської лексики є внутрішня і зовнішня мотивація до вивчення іноземної мови; створення сприятливого психологічного клімату в колективі; врахування індивідуальних, вікових і статусних особливостей кожного учня; створення адекватних навчальним завданням ситуацій для контекстного засвоєння нових лексичних одиниць; добір відповідних до інтересів і потреб учнів автентичних матеріалів для організації інтерактивного тренінгу з використання лексики у мовленні.

Врахування зазначених чинників, а також властивостей процесів мислення, пам'яті, уваги тощо дозволяє створити сприятливі психологічні

передумови для засвоєння учнями англомовної економічної лексики та оволодіння вміннями її використання.

Когнітивний компонент включає в себе лексичні знання, які включають в себе розуміння конкретних слів, їх значень та структурні аспекти, такі як фонетика, орфографія, граматики, морфологія, словотвір, лексика, семантика та синтаксис мови. [49, с. 103].

Когнітивний компонент як основна складова лексичної компетентності базується на когнітивній психології, на принципі свідомості в навчанні та на теорії соціоконструктивізму, у якій студент виступає активним учасником процесу навчання. Основна роль когнітивної складової полягає в організації активної мовленнєво-мисленнєвої діяльності студентів у процесі навчання іншомовної лексики за фахом. Опанування лексикою повинно здійснюватись на основі активного і цілеспрямованого залучення когнітивних стратегій переробки, збереження та відтворення лексичної інформації. Так, С. Боднар під когнітивними стратегіями розуміє урахування процесу повторення лексичних одиниць при застосування мнемічних прийомів запам'ятовування англійської лексики професійного спрямування [7, с. 15]. Тому процес формування лексичної компетентності стає неможливим без урахування розвитку їх когнітивної сфери.

Когнітивний компонент включає такі структурні елементи, як: мислення, сприйняття, увага, пам'ять. Розглянемо більш детально кожен із цих структурних елементів.

Мислення відповідає за активне осмислення і переробку лексичного матеріалу, його перетворення і збереження у внутрішньому лексиконі учнів. Рефлексивна функція мислення здійснюється на всіх етапах роботи з лексикою. Вона дає можливість учню свідомо працювати з лексичним матеріалом, звертатися до відповідних правил у випадку виникнення труднощів, контролює й корегує процес пізнання. У психології виділяють два види мислення: репродуктивне і творче. Перше шаблонне, завдяки якому студенти засвоюють

іншомовні зразки говоріння, а у другому виробляється нова стратегія говоріння, розкривається щось нове, у студентів з'являється можливість вживати засвоєний матеріал відповідно до індивідуальних цілей і задач спілкування, обирати з можливих лексичних одиниць ті, які дають змогу виразити власну думку найбільш точно й зрозуміло.

Сприйняття як психологічний процес, який полягає у відображенні людиною предметів і явищ, у сукупності всіх їх якостей при безпосередній дії на органи чуття, відповідає за створення вільного і повного образу іншомовного слова. Задача сприйняття полягає в економному використанні розумових процесів. Під час вивчення іншомовної лексики учнями сприйняття відповідає за правильність і цілісність створення звукового та зорового образу іншомовного слова, при чому, чим більше повторів певного слова виконує учень, тим менше часу необхідно для його розпізнавання.

Увага відіграє значну роль у процесі формування лексичної компетентності. Увага дає змогу зробити образ слова чітким та повним, тому вона виступає обов'язковою умовою та компонентом успішного навчання іноземній мові. Під час засвоєння іншомовної лексики вона забезпечує правильність сприйняття лексичних одиниць, особливості їхньої вимови та вживання. Низька концентрація уваги учня спричинює повільне й недовготривале утворення асоціативних зв'язків у його пам'яті в процесі засвоєння іншомовної лексики, тоді як високий рівень зосередженості забезпечує міцність запам'ятовування.

Пам'ять. Складна система пам'яті людини дозволяє зберігати весь обсяг вивченого іншомовного лексичного матеріалу та дає можливість до його подальшого використання в процесі іншомовної комунікації. Відомо, що в психології існують такі види пам'яті, як: сенсорна, довготривала й короткочасна. Так, будь-яке нове іншомовне слово в процесі його запам'ятовування вступає у взаємодію з уже наявними зв'язками в мозку учня. Лексична інформація спочатку обробляється в короткочасній пам'яті, яка не

існує ізольовано, а підтримує постійний зв'язок із знаннями, що зберігаються в постійній (довготривалій). Знання та інформація, що міститься в довготривалій пам'яті, знаходяться в постійному контакті з новою інформацією, яка змінює та збагачує зміст старих знань та надходить у вигляді семантичних кодів. В. Коростильов зазначає, що формуються вербальні сітки, які є основою зберігання слів у пам'яті та умовою їхнього відтворення у мовленні [8, с. 5].

Діяльнісно-практичний компонент передбачає стратегії, що спрямовані на оволодіння словом, і включає в себе конкретні дії, пов'язані з цим процесом. Ці стратегії, відомі як лінгводидактичні стратегії, відображають модель вивчення другої мови та культури, а також взаємодію з ними. Лінгводидактичні стратегії можуть бути семантичними, спрямованими на систематизацію мови, когнітивними, спрямованими на розуміння концепцій та культурних контекстів, і вони допомагають в пошуку значень у широкому соціокультурному контексті, виборі та накопиченні мовних ресурсів, розширенні мовної бази та інтеграції мови, яку вивчаєш, в систему особистого значення. Такий підхід передбачає постійний пошук та використання мовних засобів, розвиток мовного досвіду, включаючи рідну мову, і розуміння культурних аспектів мови носія. Це допомагає вивчаючому мову будувати свою власну систему понять та впроваджувати її в мову, яку вивчає, а також розвивати «мовне відчуття». [20, с. 16].

Семантичні стратегії в компоненті діяльнісно-практичного складника лексичної компетентності включають наступні методи:

1. Визначення нових значень слова в контексті та уточнення його контекстуального значення.
2. Пошук і виділення потрібних значень (мовних засобів) на підставі певних ознак, таких як формальні (спільні корені, кореневі сім'ї, словотворчі моделі), семантичні (багатозначність, синоніми, антоніми, близьке значення), особливості вживання (сполучення слів, структурно-семантичні моделі, мовні ситуації), стилістичні або понятійні ознаки (відповідність темі), комунікативно-

функціональні ознаки (вираз певного комунікативного наміру, такі як оцінка, прохання, спонукання, емоційно-оціночні засоби), спостереження і пошук нових слів у відомому контексті та використання відомих слів у новому контексті.

3. Визначення значення слова відповідно до основної ідеї тексту, значень в контексті більш широкого змісту тощо [32, с. 13].

Лінгвосистематизуючі стратегії в цьому компоненті включають такі прийоми:

- співставлення нового значення з іншими відомими значеннями;
- узагальнення значення в межах семантичного поля за певними ознаками;
- побудова понятійно-тематичних рядів мовних засобів;
- системно-порівняльний аналіз мовних засобів рідної та досліджуваної мови;
- створення системи ознак для мовної одиниці (лексичної, граматичної, фонетичної, орфографічної);
- розробка системи ознак мовної ситуації;
- створення системи ознак, опорних точок та сигнальних засобів у конкретному контексті [11, с. 14].

До когнітивно-концептних (лінгвокраїнознавчих) стратегій у складі діяльнісно-практичного компоненту лексичної компетентності входять наступні методи:

1. Пов'язання конкретних культурних реалій з історичним і соціокультурним контекстом.
2. Роз'яснення мовних засобів, які відображають особливості іншої ментальності.
3. Критичне розуміння і узагальнення виявів національно-культурних особливостей у мовному спілкуванні, таких як переконання, цінності та інститути.
4. Знання та розуміння культурних образів, символів, фактів, імен, основних категорій.

5. Адекватне розуміння моделей повсякденної поведінки, способу життя та соціокультурних норм поведінки [53, с. 187].

Поза тим, до конкретно-практичних стратегій можна віднести ресурсні стратегії, що включають використання різних засобів навчання і створення власної ресурсної бази для збереження необхідної інформації під час вивчення мови. В сучасних умовах навчання особливу вагу набувають навчальні стратегії, які готують до успішного складання міжнародних іспитів з іноземної мови. Ці стратегії дозволяють вчителям використовувати підхід «я – вчитель», організувати індивідуальну навчальну діяльність, включаючи мовну практику, мовний тренувальний процес, а також самоконтроль і корекцію. Вони також сприяють взаємному навчанню, що означає взаємодію з однокласниками і групою в процесі розв'язання навчальних завдань, що сприяють формуванню іншомовної лексичної компетентності. [53, с. 205].

Рефлексивний компонент передбачає конкретні практичні стратегії, які сприяють самостійному вивченню мови, володінню мовними засобами, самостійному тренуванню та практиці у мовленні, а також використанню мови для вирішення різних комунікативних завдань. У цьому контексті досягнення володіння іноземною мовою є основною метою її вивчення.

Навчально-тренувальні стратегії включають такі прийоми, які мають важливе значення для рефлексивного компоненту лексичної компетентності:

1. Самостійне ознайомлення з мовними засобами, включає у себе ставлення питань щодо основних характеристик мовної одиниці, співвіднесення її характеристик з відомими мовними даними у мові, що вивчається, та аналіз мовної одиниці у контексті.
2. Запам'ятовування та вивчення мовних одиниць, включає імітацію, повторення та аналіз мовних одиниць на ізольованому рівні або в мінімальному контексті.
3. Використання мовних засобів у текстовій діяльності, включає створення текстів різного жанру та типу, переклад текстів, складання паралельних текстів

у рідній та іноземній мовах на одну тему, реорганізацію тексту відповідно до певного смислового завдання з використанням мовних одиниць.

Ці стратегії допомагають студентам набути практичні навички у володінні мовою та забезпечують їх можливість використовувати мову для різноманітних комунікативних завдань [23, с. 77]

Поведінковий компонент передбачає вміння самостійно працювати з лексичними одиницями.

На основі аналізу науково-методичної літератури з лінгвістики, навчання мови та методики викладання мови можна визначити, що для розвитку лексичних компетенцій (ЛК) характерні такі навички та вміння:

1. Здатність розрізняти та імітувати звуковий образ іншомовного слова.
2. Швидкість пошуку слів у власному ментальному словнику.
3. Здатність прогнозувати наступне слово, враховуючи правила лексичної та граматичної валентності.
4. Здатність асоціювати слова в пари та формувати лексичні ряди для створення висловлювань.
5. Розуміння та використання різних аспектів лексичної стратегії.
6. Використання особистого стилю при вивченні та використанні лексичного матеріалу.
7. Здатність виділяти тему розмови та організувати навколо неї лексичні одиниці.
8. Виділення в текстах ключових моментів та формування навколо них лексичних одиниць.
9. Здатність виражати одну думку за допомогою різних лексичних засобів (лексична гнучкість).
10. Здатність вгадувати значення невідомих слів на основі їх структури та контексту.
11. Зусилля для зроблення мови більш виразною за допомогою вибору спеціальних лексичних одиниць.

12. Розробка різних стратегій для подолання нестачі лексичного матеріалу.

13. Здатність власноруч виправляти лексичні помилки та покращувати мовлення [34, с. 7].

Разом із розвитком лексичних компетенцій відбувається формування лексичних навичок учнів, які поділяються на продуктивні (говоріння та письмо) і рецептивні (аудіювання та читання). Важливою метою навчання іноземної мови є оволодіння цими лексичними навичками, оскільки вони є важливою складовою психофізіологічної основи розуміння та використання іноземної мови.

Лексична складова мови завжди була в центрі уваги вчителів іноземної мови, оскільки велика частина володіння мовою залежить від розуміння та використання слів та виразів. Опанування усною мовою (слуханням і говорінням) та письмовою мовою (читанням і письмом) неможливе без розвитку лексичних навичок. Лексичні навички стають ключовими в усіх аспектах навчання і використання іноземної мови.

Отже, лексичний компонент мови відіграє важливу роль у процесі навчання іноземних мов, і розвиток лексичних навичок є однією з основних завдань учнів при вивченні іноземної мови. Таким чином, можна стверджувати, що лексичні навички становлять зміст лексичної компетентності.

Мовна компетенція означає, що особа володіє достатнім та необхідним обсягом мовних знань і має здатність використовувати мовні засоби у своїй мові відповідно до лексичних, граматичних, орфографічних, синтаксичних та стилістичних норм літературної мови.

З урахуванням цих предметних компетенцій, основними завданнями навчання під час уроків англійської мови є:

1. Формування мотивації для вивчення англійської мови, щоб стимулювати інтерес учнів до мови та сприяти їхньому мотивованому навчанню.

2. Гармонійний розвиток усіх видів мовної діяльності, включаючи аудіювання (розуміння слуханого тексту), говоріння, читання та письмо. Важливо, щоб учні могли успішно володіти усіма цими мовними навичками.
3. Формування комунікативних умінь, здатності ефективно спілкуватися англійською мовою в різних ситуаціях і контекстах.
4. Оволодіння найважливішими функціональними аспектами мовної системи, включаючи граматику, лексику, фразеологію та вимову.
5. Соціально-культурний розвиток особистості, включаючи розуміння англійської мовної та культурної спадщини.
6. Формування вміння читати англійською мовою, розуміти текст та виділяти головну інформацію [39, с. 14].

Ці завдання допомагають забезпечити повноцінний процес навчання англійської мови та розвинути мовну компетенцію учнів.

Лексичні навички в методиці навчання іноземних мов розглядаються з різних точок зору. У методичній літературі лексичні навички визначаються як автоматизовані вміння вибирати відповідні лексичні одиниці для виразу задуму та правильно поєднувати їх з іншими словами у продуктивному мовленні, а також автоматизоване розуміння та асоціювання слів у рецептивному мовленні.

Лексичні навички стають міцними та стійкими, коли вони розвиваються взаємозв'язано та систематично. Вони включають в себе вміння використовувати слова і вирази як у продуктивному, так і у рецептивному мовленні. Це дозволяє вивчати та використовувати лексичний матеріал легко та ефективно, включаючи використання слів для вираження власних думок та розуміння думок інших співрозмовників.

Лексичні навички охоплюють використання окремих слів, стійких словосполучень та готових фраз. Це допомагає оперативно маніпулювати мовним матеріалом під час спілкування на іноземній мові. За визначеннями деяких дослідників, лексичні навички полягають у миттєвому виборі слів з довготривалої пам'яті для виразу конкретної мовної задачі та їх включенні до

мовного контексту. Отже, лексичні навички є важливою частиною вивчення іноземних мов і характеризуються автоматизованістю, стійкістю, гнучкістю та свідомістю. [47, с. 261].

Автоматизованість лексичних навичок виявляється у тому, що вони використовуються з мінімальною напруженістю та зусиллями, без зайвих рухів і переривань, із цілісністю та плавністю у виконанні, і з певною швидкістю.

Стійкість лексичних навичок означає, що вони не руйнуються і залишаються ефективними навіть під впливом негативних факторів чи у складних умовах.

Лексичні навички поділяються на: рецептивні (пов'язані зі сприйняттям слів у тексті, які читаються або слухаються). Рецептивні лексичні навички передбачають вміння розпізнавати та розуміти слова при сприйнятті текстів чи мовного висловлення; продуктивні (пов'язані з використанням слів у власному мовленні або письмі). Продуктивні лексичні навички передбачають вміння користуватися словами в усному та письмовому мовленні відповідно до ситуацій та мовних цілей [9, с. 276].

Отже, лексичні мовні навички включають два основні компоненти: використання слів та їх поєднання у власному мовленні (слововживання) та розпізнавання та розуміння слів при сприйнятті тексту (рецептивність).

Загальноприйнятою є ідея, що лексичні навички складаються з таких операцій або елементів.

1. Викликання лексичної одиниці із пам'яті, тобто здатність вспомнити відповідне слово чи вираз відповідно до ситуації.
2. Поєднання лексичної одиниці з попередніми та наступними одиницями в мовленні, щоб створити логічне та граматично правильне висловлювання.
3. Визначення відповідності вибору лексичної одиниці контексту, тобто здатність обирати відповідні слова відповідно до змісту та мети спілкування [52, с. 136].

Лексичні навички як складну структуровану дію описала С. Гапонова, яка включає такі основні операції: переведення лексичної одиниці з довгострокової пам'яті в оперативну, щоб вибрати потрібне слово відповідно до мовленнєвого завдання; миттєве поєднання обраної лексичної одиниці з іншими словами згідно з мовними правилами та з метою виразити задуману думку; визначення адекватності вибору та поєднання слів залежно від контексту, коригування вибору слів на основі зворотного зв'язку з мовним контекстом [12, с. 4].

Отже, лексичні навички включають в себе різні операції та елементи, які сприяють ефективній взаємодії з лексичним матеріалом під час мовлення та розуміння мовлення інших осіб.

Показником успішного вивчення лексики є формування лексичних навичок, які відповідають різним видам лексики. Учні повинні бути здатні використовувати іншомовні слова на практиці на основі набутих знань та навичок.

Одним з важливих завдань навчання мови є формування внутрішнього словника іншої мови. Оволодіння іншомовним лексиконом є показником сформованості іншомовної лексичної компетентності майбутніх фахівців. Ця компетентність базується на лексичних знаннях, лексичних навичках, мовних вміннях у різних мовних сферах та особистому мовному досвіді.

Таким чином, лексична компетентність включає знання словникового запасу мови, вміння розуміти контекстуальні значення слів, викликати потрібні лексичні одиниці відповідно до ситуації і враховувати національні особливості іншомовної лексики. Складовими цієї компетентності є мотивація, когнітивні навички, діяльнісно-практичний досвід, рефлексія та поведінка у використанні мови. Розвиток лексичних навичок, які дозволяють використовувати мовний матеріал у продуктивних та рецептивних видів мовної діяльності, є важливою частиною цього процесу.

Висновки до розділу 1

Отже, ми розглянули словники як засіб формування мовної компетенції школярів старших класів. Проаналізували визначення дефініції «словник» та з'ясовано їх класифікацію. Встановили, що вміння користуватися словниками та витягувати з них необхідну інформацію – передбачає: усвідомлення потреби звернення до словника на вирішення пізнавальних та комунікативних завдань; вміння вибрати потрібний словник залежно від конкретних пізнавальних завдань. Виділено основні функції словників. Наголошено на особливостях використання сучасних електронних словників.

Розглянули англomовну лексичну компетентність як психолого-педагогічну проблему. Досліджено понятійно-термінологічний апарат лексичної компетентності, зокрема вивчено такі освітні конструктори як компетенція та компетентність. Встановлено, що метою навчання англійської мови в умовах компетентнісного підходу є формування предметних компетенцій, що виникають у процесі реалізації цілісного змісту освіти загальноосвітньої школи.

Визначили структуру і зміст англomовної лексичної компетентності. Встановлено, що лексична компетентність представляє собою складне утворення, до складу якого входять: мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний, рефлексивний та поведінковий компоненти. Детально розглянуто кожен з компонентів компетентності. Перерахували показники вмінь, які характерні для змісту лексичної компетентності. Відмічено, що лексична компетентність є складовою комунікативної.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ СЛОВНИКІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У процесі формування іншомовної лексичної компетенції в старшій школі великий акцент приділяється міждисциплінарним зв'язкам, оскільки вони відіграють важливу роль у ефективному формуванні цієї компетенції. Це передбачає професіоналізацію навчання, де враховується специфіка вивчення іноземної мови. З урахуванням цих міждисциплінарних зв'язків іншомовна лексична компетенція учнів включає в себе знання, навички і вміння, які формуються під час навчання та спрямовані на самостійне використання активізованої лексики у мовному спілкуванні. Вона базується на діяльності (результатах пам'яті) і включає знання і навички з різних дисциплінарних аспектів.

2.1. Шляхи формування англomовної лексичної компетентності школярів старших класів

Формування лексичної компетентності складається з чотирьох рівнів:

I рівень - акумулювання емпіричних знань;

II рівень - формування навичок застосування лексичних одиниць;

III рівень - набуття теоретичних знань про лексичну систему досліджуваної мови;

IV рівень - розвиток умінь вживання лексичних одиниць для вирішення різних комунікативних завдань.

Перший рівень формування лексичної компетентності. На першому рівні розвитку лексичної компетенції учні активно збирають емпіричні знання, спостерігаючи, як лексичні одиниці функціонують у різних мовних ситуаціях, які можуть бути усними або письмовими. На цьому етапі вони знайомляться зі звучанням та написанням слів, встановлюють зв'язки між іншомовними

словами і їхнім значенням і навчаються впізнавати лексичні одиниці в комунікативних ситуаціях [50, с. 14].

Другий рівень формування лексичної компетентності. Другий рівень формування лексичної компетенції передбачає формування навичок використання вивчених лексичних одиниць і побудови міцних зв'язків між ними та їхнім значенням. На цьому етапі учні навчаються використовувати слова у відповідних мовних контекстах. Мовний тренінг на цьому рівні сприяє закріпленню навичок вживання слів у різних мовних ситуаціях. Комунікативні завдання, пропонувані на цьому етапі, допомагають учням краще розуміти, як вживати вивчені лексичні одиниці та розкривають їхні комунікативні можливості. [54, с. 173].

Третій рівень формування лексичної компетентності. Третій рівень формування лексичної компетенції пов'язаний з отриманням теоретичних знань про лексичну систему мови, що вивчається. У цьому рівні учні розширюють свій лінгвістичний досвід і навчаються аналізувати форму, структуру і значення слів, що сприяє утворенню більш міцних зв'язків між словами. На цьому етапі вони оволодівають формальними аспектами вивченої мови, що сприяє розвитку їхнього філологічного кругозору. [54, с. 174].

Четвертий рівень формування лексичної компетентності. Четвертий рівень формування розвитку лексичної компетенції передбачає розвиток навичок використання лексичних одиниць для вирішення різних комунікативних завдань. У цьому рівні учні вміють використовувати вивчену лексику для вирішення різних комунікативних завдань, що передбачають використання мовних засобів і індивідуального мовленнєвого досвіду. Вони можуть ефективно використовувати мовні знання, навички і вміння для взаємодії в мовному середовищі та вирішення комунікативних завдань з урахуванням контексту спілкування. [54, с. 174].

За поглядами Н. Гупка-Макогін, іншомовна лексична компетенція є певною якістю, якою володіє суб'єкт навчання та пізнавальної діяльності. Вона

визначається як ресурсна якість, яка забезпечує особливий тип організації знань та досвіду учнів і є основою для формування професійно-комунікативної компетентності. Ця якість проявляється у професійно орієнтованому інтелекті, здатності до використання та поєднання професійних мовних знань, навичок і вмінь для реалізації змістовного наповнення мовних структур у процесі мовного спілкування. [21, с. 83].

У зв'язку з цим, в контексті міждисциплінарних зв'язків, які впливають на формування відповідної компетентності, важливо виділити якість комплексної асоціативності лексичних навичок і вмінь, які є інтегрованими складовими іншомовної лексичної компетентності і формуються на основі таких міждисциплінарних зв'язків. Ця якість є важливою ознакою та основною рисою відповідних навичок і вмінь. Якість комплексної асоціативності ґрунтується на передачі смислових асоціацій як у мовленні, так і в когнітивних процесах учнів в умовах навчально-пізнавальної діяльності. Вона є важливою властивістю лексичних навичок, які формуються на міждисциплінарній основі.

Комплексна асоціативність, як визначальна риса, проявляється у підвищенні таких характеристик лексичних навичок, як усвідомленість, що передбачає наявність правила у свідомості учнів і можливість звернутися до цього правила у разі потреби, а також стійкість у виконанні необхідних дій, що обумовлена міцністю відповідних тимчасових зв'язків як складних функціональних структур. Утворення таких навичок та вмінь передбачає використання механізму аналогії та порівняння, запам'ятовування без свідомого зусилля, систематичність подачі інформації до мозку учнів, комплексний підхід до засвоєння (об'єднання слухових, візуальних і моторних образів) та осмислену імітацію [26, с. 190].

Формування іншомовної лексичної компетентності є важливим аспектом підвищення якості мовної підготовки учнів старшої школи. Лексика відіграє ключову роль у всіх аспектах мовленнєвої діяльності, як у виразному мовленні, так і в сприйманні мови. Якщо учні старшої школи успішно освоїли лексичний

матеріал і можуть використовувати його в різних ситуаціях спілкування, то це свідчить про їхню здатність не лише засвоювати словниковий запас, але й використовувати ці знання та вміння в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Для досягнення високого рівня лексичної компетентності учнів важливо дотримуватися послідовності етапів її формування в навчально-виховному процесі і впроваджувати методи роботи, що базуються на міждисциплінарних зв'язках. Ці зв'язки враховують мовний матеріал, а також когнітивну, мовленнєву та навчальну діяльність учнів старшої школи.

Лексична вправа є важливим засобом формування іншомовної лексичної компетентності учнів старшої школи. Це вид вправ, спрямований на розвиток лексичних навичок. При створенні системи лексичних вправ важливо визначити їх види, враховуючи можливі етапи навчання лексики та послідовність їх розташування. Комплекс лексичних вправ – це система вправ, розміщених у певному порядку і кількісній пропорції для досягнення мети навчання іноземної мови. Процес вивчення словникового запасу відбувається поетапно, включаючи ознайомлення, первинне знайомство, розвиток навичок використання лексики у різних видах мовної діяльності.

Етапи формування лексичних навичок можуть включати ознайомлення з новими словами, їх повторення, відтворення та пошук способів використання лексики. Такий підхід допомагає учням ефективно засвоювати та використовувати лексичний матеріал у різних ситуаціях. [40, с. 132].

Також важливим є послідовне проходження нового слова через шість стадій в процесі формування іншомовної лексичної компетентності. Дії учнів у навчальній діяльності для досягнення цієї компетентності ускладнюються поступово: сприйняття слова у контексті, пояснення значення слова, імітативне використання слова у фразі, самостійне використання слова в обмеженому контексті для позначення об'єкта, комбінування слова з іншими словами та остаточне вживання слова. Отже, перший етап формування іншомовної

лексичної компетентності включає ознайомлення з новими словами та їхнім поступовим використанням в різних контекстах..

I етап роботи над лексичним матеріалом – ознайомлення, включає кілька підетапів:

1. Презентація лексики – це представлення нового слова учням, включаючи вимову слова, його написання та надання інформації про граматичні та структурні особливості. На цьому етапі також може проводитися аналіз правопису та структури слова, що допомагає учням зрозуміти механізм словотворення та формувати лексичний словник.

2. Семантизація (розкриття значення слова) – цей етап може проводитися двома способами: безперекладацьким і перекладацьким.

безперекладацький метод включає в себе використання наочності (предмети, малюнки, жести, події, рисунки), розкриття значення слова іноземною мовою, за допомогою визначень іноземної мови, використання іноземних слів, перерахування, семантизацію за допомогою синонімів / антонімів, а також словотвір; перекладацький метод полягає у перекладі слова відповідним еквівалентом з рідної мови та подальшому поясненні різниці у значенні. Цей метод є економним за часом.

Вибір методу семантизації залежить від різних факторів, включаючи складність слова, рівень підготовки учнів та його приналежність до активного чи пасивного словника. Обидва методи мають свої переваги і можуть бути використані в залежності від ситуації та мети навчання [70, с. 55].

II етап роботи над розвитком лексичних навичок – це тренування.

Для забезпечення надійного закріплення введених лексичних одиниць у мові застосовують систему вправ, які включаються в усі види мовної діяльності та виконують функції пояснення та контролю. Ця система вправ повинна включати як прості дії, так і більш складні, які дозволяють використовувати лексичний матеріал у вже відомому лексичному середовищі та граматичних конструкціях.

Вправи, спрямовані на розвиток лексичних навичок, мають враховувати наступне:

1. Мати мету – кожна вправа повинна мати чітку ціль та завдання, пов'язані з закріпленням лексики.
2. Містити повторення лексики – вправи повинні передбачати повторне використання лексичних одиниць для підтримки пам'яті.
3. Надавати лексичні одиниці у різних ситуаціях та контекстах – це допомагає учням засвоювати слова в різних контекстах і розуміти їх значення.
4. Вправи повинні бути взаємопов'язаними та мати комунікативну спрямованість – це допомагає учням використовувати лексику у реальних ситуаціях спілкування.

Ці тренувальні вправи поділяються на дві основні категорії: підготовчі (умовно-мовні) та мовні вправи, які сприяють успішному формуванню лексичних навичок [57, с. 373].

Мовні вправи використовуються як на II-му, так і на III-му етапі розвитку лексичних навичок учнів, оскільки можуть бути використані для розвитку підготовленого та непідготовленого мовлення.

III етап роботи над розвитком лексичних навичок – це практика застосування в мовленні та читанні сформованих лексичних навичок.

Для розвитку навичок у підготовленому мовленні застосовуються такі вправи:

1. Видозміна, доповнення та скорочення висловлювання з опорою на різні підходи: використання формальних ознак (ключові слова, плани, заголовки), використання джерел інформації (картини, тексти), а також використання вивченої теми (з використанням введених лексичних одиниць – слів і словосполучень).
2. Доповнення та видозміна прочитаного діалогу або монологу.
3. Складання діалогу або оповідання на задану тему.
4. Постановка ситуативних та зв'язаних питань, відповіді на питання.

5. Складання ситуації та розповіді за планом та ключовими словами.
6. Опис картини або фільму.
7. Переказ (близький до тексту, переказ-резюме).
8. Складання плану прослуханого оповідання.
9. Визначення та обґрунтування теми прослуханої розповіді.
10. Виділення смислових елементів у повідомленні.
11. Скорочення прослуханого повідомлення або прочитаного оповідання та передача інформації простими фразами [28, с. 104].

Цей набір вправ спрямований на розвиток навичок у підготовленому мовленні і базується на використанні різних методів і підходів, таких як асоціації, теоретичні правила і формальні опори. Це мовлення зазвичай характеризується меншою творчістю і пов'язане з конкретним мовним матеріалом і контентом.

Для не підготовленого мовлення характерні такі риси: відсутність заданого матеріалу та конкретного контенту; висловлення власних думок і ситуативно-контекстуальний характер мови, що означає спонтанність та природність мовлення; уміння визначати логічну схему висловлювання; мовлення з творчістю та природним темпом мови [81, с. 72].

Учні старшої школи часто використовують цей вид мовлення, іноді з недостатньою змістовністю, відсутністю послідовності в аргументації та стилістичною нейтральністю.

Під час розвитку іншомовної мовної компетентності наголошується на обробці інформації, яку сприймають учні, для створення власного мовлення. В цьому контексті важливо включати вправи у всі видах мовної діяльності, зокрема у говорінні. Таким чином, на етапі застосування, комунікативні завдання стають пріоритетними для розвитку іншомовної мовної компетентності. Наведені вище вправи мають методичну цінність, оскільки вони сприяють розвитку мовної активності і самостійності учнів та підтримують їх мотивацію до участі у мовному спілкуванні..

На основі існуючої класифікації формування іншомовної лексичної компетенції (ЛК) та враховуючи роботи вчених, таких як Н. Бориско, Т. Кияк, С. Ніколаєва, Л. Павлова, А. Сіземіна, Ю. Давидова, ми розробили систему принципів для розвитку іншомовної ЛК, яка включає наступне:

1. Практична спрямованість навчання – навчання має бути орієнтоване на практичне використання мови в реальних ситуаціях.
2. Етапи засвоєння лексики – розрізняються на ознайомчий, тренувальний і прикладний, що відповідають поетапному формуванню та розвитку ЛК.
3. Типи завдань для кожного етапу – на кожному етапі формування ЛК визначені конкретні види завдань.
4. Активізація розумової діяльності учнів – навчання спрямоване на стимулювання когнітивних процесів учнів.
5. Психологічні особливості на різних щаблях старшої школи – враховується психологічний розвиток учнів на різних етапах навчання.

Важливо зауважити, що успішність досягнення цілей залежить від роботи учня на кожному етапі формування та розвитку ЛК. Система завдань дозволяє контролювати процес засвоєння лексики та коригувати його під час навчання. Різні групи завдань відповідають різним етапам формування та розвитку ЛК, що сприяє комплексному формуванню та розвитку цієї компетенції.

2.2. Особливості використання навчальних словників на уроках англійської мови

В даний час підручники з іноземних мов зазвичай доповнюються додатком – коротким навчальним глосарієм. Ціль таких глосаріїв – полегшити численні труднощі, пов'язані з неточним розумінням англійських слів та їх неправильним вживанням. Надаючи «швидку допомогу» тим, хто вивчає англійську мову, такі додатки містять англійські слова, їх переклад або стисле

визначення українською мовою. Це завдання, що має, на перший погляд, лише теоретичне значення, не менш важливе і для практики навчання англійської в умовах школи. Навчальний глосарій має велике практичне значення, оскільки він розрахований на широке коло читачів та покликаний допомогти викладачам у вирішенні проблем, пов'язаних з використанням підручників, забезпечити учнів довідковими матеріалами [36, с. 390].

Для досягнення більшої ефективності подібного посібника, потрібно суворо підходити до відбору лексичного матеріалу. Різні мовні елементи (слова, словосполучення, граматичні форми та конструкції, словотвірні типи) мають різну частотність, і чим частіше елемент зустрічається у певній групі текстів, тим потрібніше його знання.

Хоча навчальне призначення словників враховувалося від початку існування лексикографії, навчальна лексикографія як окрема галузь виникла лише в середині ХХ століття, коли були сформульовані її теоретичні основи та вимоги до складання навчальних словників. Основне завдання навчальної лексикографії – лексикографічне забезпечення вивчення мови, як іноземної, так і рідної. Звідси випливає необхідність: узгодження даних навчального словника з вимогами програми певного періоду вивчення мови та за тематикою, та за кількістю слів для засвоєння; точна орієнтація на адресата (учня чи студента); врахування етапу вивчення мови; врахування вікових особливостей адресата; врахування мети, з якою вивчається мова (володіння розмовною мовою, вироблення навичок перекладу, розуміння професійної літератури тощо) [6, с. 265].

Отже, навчальні словники – це короткі словники, вузького призначення, добре структуровані, прості за будовою, щоб забезпечити ефективність їх використання учнями або студентами, які не набули ще міцних навичок користування словником.

Навчальні словники за своїм призначенням мають низку особливостей, на відміну від звичайних словників. Насамперед, навчальні словники (одномовні

та багатомовні) розраховані на викладачів та студентів / учнів, оскільки можуть бути використані ними як навчальні посібники.

Навчальні словники повинні відповідати таким вимогам:

- реєстр навчального словника має містити невелику кількість слів. Основу реєстру навчального словника складає лексичний мінімум, який відповідає програмі етапу навчання та відібрано на основі аналізу частотності вживання термінів;
- навчальний словник повинен містити рекомендації щодо послідовності вивчення слів, на якому етапі навчання доцільно вивчати певне слово. Відповідно до цієї вимоги створюють серію градуйованих навчальних словників (окремий словник для кожного етапу навчання), чи становлять один словник, який охоплює весь курс навчання;
- словникова стаття має бути короткою, добре структурованою;
- словникова стаття повинна не лише містити переклад слова, а й ілюструвати його вживання у певному лексичному та термінологічному оточенні;
- тлумачення слова, і приклади-словосполучення можуть включати лише реєстрові слова, щоб уникнути неконтрольованого розширення реєстру навчального словника;
- доцільним може бути включення до навчального словника ілюстративних додатків із зображенням [24, с. 97].

Таким чином, одним із найефективніших словників, що використовуються для вивчення мови є навчальний словник. На відміну від звичайних перекладних, основне призначення навчальних словників полягає у відборі та активізації лексичного та граматичного матеріалу. Навчальні словники створюють основу лексикографічного забезпечення навчального процесу. Ефективність сприйняття лексико-граматичного та термінологічного матеріалу, особливо на початкових етапах вивчення мови, залежить від того, наскільки навчальний словник відповідає програмним та дидактичним вимогам.

Отже, навчальні словники повинні відповідати таким характеристикам, як: лаконічність, призначення певної теми вивчення, простота будови та системність викладу матеріалу для забезпечення ефективності їх використання не лише вченими та викладачами, а й студентами / учнями, які ще не набули досвіду користування словниками.

Водночас, щоб дійсно забезпечити навчальний процес, навчальний словник повинен виконувати низку завдань. Він має бути підставою для складання підручників, надавати їх авторам інформацію у тому, яка саме лексика варта для активного, яка – для пасивного засвоєння. Для цього відбір лексики для включення до навчального словника має ґрунтуватися на поєднанні кількох принципів: тематичного, частотного, ситуативного [62, с. 303]. При такому підході з кожної тематичної групи відбирається високочастотна лексика, здатна використовуватися для опису якомога більшої кількості ситуацій. Це переважно багатозначні слова. Дозування у навчальному словнику підлягає як загальна кількість лексики, а й кількість значень і перекладів слова з урахуванням етапу навчання. Тому словник, призначений для початківців, слід включати мінімальну кількість значень багатозначного слова.

Навчальний словник має містити інформацію, здатну забезпечити засвоєння і форми слова, та його семантики, правильне вживання його в мові, щоб уникнути помилок, що виникають внаслідок впливу рідної мови, доцільний також вибір граматичних форм слова тощо.

Зрозуміло, що виконати ці завдання один навчальний словник не може. Тому слід створювати ряд навчальних словників різного обсягу та призначення для кожного типу навчальних закладів, для різних етапів вивчення мови, для кожної спеціальності майбутніх користувачів. Насамперед, слід складати навчальні словники-мінімуми, призначені для початківців. Їх складання починається з відбору лексичного мінімуму, куди входить як активна, і пасивна

лексика. Доцільно виділити три таких словника за етапами вивчення мови (початкова, середня, підвищена), побудованих концентрично [72, с. 102].

Відомо, що відбір лексичного матеріалу для різних цілей завжди пов'язаний з вирішенням питання, якими критеріями слід користуватися в процесі відбору. У методичній літературі принципи відбору змісту навчання досліджені досить глибоко і можуть бути подані у вигляді двох основних підходів: кількісний підхід, що спирається на принцип частотності, в результаті використання якого автор отримує список лексичних одиниць, розташованих залежно від частотності їх вживання в тих чи інших джерелах; якісний підхід, в основі якого лежать якісні критерії, що відображають певні характерні риси лексики, що відбирається: сполучуваність, здатність створювати стійкі словосполучення, багатозначність і т.д.

Відбір слів здійснюється на основі наступних критеріїв: частотність: відбираються слова, які є найбільш частотними у межах того чи іншого тематичного розділу; відповідність темі: відбираються слова, що відображають проблеми розуміння та перекладу; актуальність: перевага надавалася словам, що мають більше значення для розуміння; практична значимість: насамперед у глосарій включалися слова, розуміння яких істотно впливає переклад текстів [63, с. 19].

Досить важливим є питання про побудову словникової статті учбового двомовного словника. Крім основних заголовних слів, розташованих у алфавітному порядку, до статті повинні бути включені граматичні дані про частини мови, включаючи три основні форми дієслів, синоніми, а також поєднання даного слова з іменниками, дієсловами та прикметниками, що часто зустрічаються.

Лексикограф повинен дотримуватися трьох основних лексикографічних критеріїв, саме: авторської установки; мікрокомпозиції; макрокомпозиції [25, с. 5]

Перший лексикографічний критерій, саме авторська установка. Під авторською установкою розуміємо:

- предметну орієнтацію словника, т. е. визначення пласта лексики (ареальна орієнтація, тематична орієнтація, тимчасова орієнтація тощо.);
- призначення словника (навчальний словник, перекладний словник, довідковий словник, інформаційний словник);
- читацька адреса, а саме: загальний словник, спеціалізований словник;
- дескрипційну орієнтацію, тобто аспект та рівень опису лексики (словник термінологічної сполучності, частотний словник тощо);
- принципи відбору лексики;
- обсяг словника (великий словник, середній словник, малий словник, словник мінімум);
- функції словника (нормативний словник і т.д.).

Другий лексикографічний критерій, саме – мікрокомпозиція. До мікрокомпозиції відносяться принципи розташування, оформлення та відбору елементів лексикографічної інформації, що розміщуються у рамках словникової статті.

Макрокомпозиція словника характеризується: складом основних частин словника; принципом презентації лексичних одиниць у словнику; принципом презентації полісемантичних одиниць, словосполучень та омонімів [51, с. 42].

Одним із найважливіших етапів при складанні навчального глосарію є визначення кола його користувачів, тобто читацька адреса глосарію.

На етапі проектування наступний крок – це встановлення функцій цього навчального глосарію. Як правило, він виконує описову чи нормативну функції. Розробка навчального матеріалу завжди має на увазі стандартизацію, тобто укладач глосарію завжди повинен проводити чітке розмежування між правильними та неправильними формами лексичних одиниць та встановити правильні форми відповідно до мовних норм та лексичних стандартів. Функція глосарію залежить від призначення та кола майбутніх користувачів. Необхідно

уважно відбирати лексичні одиниці. Потрібно також пам'ятати, що основне призначення навчального глосарію полягає в тому, щоб дати учням чітке уявлення про лексичну одиницю, що, своєю чергою, вимагає проведення попереднього структурування лексичних одиниць та їх ранжування за значимістю. У зв'язку з цим ми можемо стверджувати, що навчальний глосарій завжди виконує нормативну функцію.

При створенні навчального глосарію необхідно звертати увагу на тематичну орієнтацію та виключати лексику з близькоспоріднених областей знання. Крім того, цей тип глосарію включає виключно сучасний, синхронний етап розвитку цієї лексичної системи і, отже, містить лише сучасний пласт лексики.

Внаслідок аналізу робіт з навчальної лексикографії нами були сформульовано вимоги, яким має задовольняти навчальний словник як формування мовної лексичної компетенції:

- відбір лексичних засобів для навчального словника необхідно здійснювати відповідно до вимог навчальних програм та рівня навчання;
- словник, спрямований на формування лексичної компетенції, повинен містити англо-українську спрямованість;
- організацію та структурування лексики потрібно проводити з урахуванням логіко-понятійних зв'язків; комплексно описувати лексичні одиниці, подані у словнику (включаючи обов'язкове транскрипційне уявлення лексичних одиниць);
- враховувати рівень засвоєння лексичних одиниць (рецептивний чи продуктивний): включати додаткові відомості про поєднання для лексичних одиниць, призначених для продуктивного засвоєння;
- забезпечувати «дружність інтерфейсу» – зручність у використанні словника та естетичність в оформленні;
- включати методичні вказівки, що містять рекомендації щодо використання словника як засіб навчання, та навігаційну інформацію, що

допомагає користувачам легше орієнтуватися у словнику та швидше знаходити у ньому необхідну інформацію;

- включати до словника або спеціально розробленого навчального посібника певні типові вправи;
- забезпечувати відкритість, тобто можливість вносити зміни та доповнювати навчальний матеріал залежно від конкретних завдань навчання.

Отже, проаналізувавши особливості використання навчальних словників на уроках англійської мови зазначено, що в даний час підручники з іноземних мов зазвичай доповнюються додатком – коротким навчальним глосарієм. Встановлено, що метою таких глосаріїв є полегшення труднощів, пов'язаних з неточним розумінням англійських слів та їх неправильним вживанням.

2.3. Способи формування лексичної компетентності.

У Загальноєвропейських рекомендаціях «мовна компетентність» розглядається як здатність використовувати словниковий запас певної мови [28, с. 16]. Ця здатність насамперед включає в себе здатність розуміти та відтворювати слова англійської мови не лише на рівні фонетичних, лексико-граматичних, культурних і мовленнєвих особливостей їх вживання, а й з урахуванням контексту комунікативної ситуації.

Як зазначає С. Ніколаєва, з-поміж передумов успішності формування англомовної лексичної компетентності в учнів є дві ключові: по-перше, правильний вибір лексичного мінімуму; по-друге, організація подання навчального матеріалу [53, с. 36]. У цьому контексті зауважимо, що «правильність» вибору лексичних одиниць зумовлюється принципами їх відбору.

На нашу думку, основоположним принципом відбору лексичних одиниць для вивчення має слугувати частотність їх застосування в публіцистичних текстах і повсякденному спілкуванні, що відбувається не лише між носіями

мови, а й англомовного спілкування загалом, зокрема й тих осіб, для яких ця мова не є рідною.

У цьому плані доречно дослухатися до думки команд лінгвістів, які формують найавторитетніші словники з англійської мови – Oxford, Longman, Macmillan. У кожному із цих словників формують власні списки частотності слововживання. Команди лінгвістів переконані в тому, що оволодіння 2 500–3 000 частовживаними словами задовольняє від 80% до 90% потреб повсякденного спілкування. Володіючи таким лексичним мінімумом, особа стає здатною розуміти приблизно 85% неспеціальних англомовних текстів [58, с. 261].

Опанувати такий обсяг англомовної лексики дитина з типовим розвитком здатна за строк від 1,5 до 2,5 років, зважаючи на інтенсивність занять і старанність учня. Водночас під час організації навчального матеріалу треба враховувати, що в англомовних текстах, які подаються дитині, має бути не більше ніж 5–6% незнайомих слів, які учень зможе зрозуміти за контекстом [33, с. 12].

Згідно з основним методологічним принципом Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, методи та засоби для навчання іноземної мови мають бути зрозумілими, різноманітними за формою та ефективними для досягнення конкретних цілей, які ставить перед собою вчитель, враховуючи вікові, психологічні та соціальні особливості учнівського колективу. Тому з метою розвитку навичок розуміння та використання слів на різних етапах (ознайомлення, автоматизації, застосування) вважаємо за доцільне використовувати можливості автентичних ресурсів (англомовні радіо-, аудіо-, відеоматеріали; неадаптовані книги та автентичні письмові тексти газет, журналів, реклами тощо; онлайн конференції з носіями мови); брати участь в автентичному спілкуванні; використовувати спеціально розроблені завдання та вправи з опорою на рідну мову; організовувати процес самостійного навчання з використанням доступних засобів (підручники, інструкції, допоміжні

електронні ресурси); поєднувати різні види діяльності (створення презентацій, виконання англомовних тренувальних завдань) з поступовим зменшенням використання рідної мови тощо [2, с. 319].

Безумовно, зазначені підходи можуть бути ефективними у процесі формування лексичних навичок англійської мови за умови комплексного або послідовного застосування, враховуючи фактори їх інноваційності, доступності та актуальності для конкретної вікової групи. Для старших школярів важливим є спосіб подачі лексичного матеріалу, який повинен бути одночасно інформативним, результативним та нетрадиційним, оригінальним, оскільки сучасні старшокласники – це представники покоління, яке активно користується технологіями в усіх сферах життя. З урахуванням соціально-психологічних особливостей старшокласників, ми вважаємо, що навіть лексичні навички доцільно формувати не лише за допомогою автентичних засобів традиційного навчання (довідників, словників, підручників з англійської мови), але й інформаційних електронних технологій (Інтернет-ресурсів, мобільних додатків, навчальних комп'ютерних ігор тощо). Це комбінація отримала назву «змішане навчання» (гібридне навчання) і включає в себе комбінацію онлайн-навчання, традиційних методів навчання та самостійного навчання [16, с. 10]. До складових цього змішаного навчання А. Красуля відносить інструкції вчителя, вебінари, конференц-дзвінки, живі або онлайн-сесії з репетиторами, інструкторами, використання чатів, електронної пошти, блогів, подкастів, соціальних мереж, YouTube, Skype та веб-дошок і так далі [42, с. 51].

Традиційно освоєння лексичних одиниць відбувається поетапно. Деякі дослідники виокремлюють два основні етапи:

- етап семантизації лексичної одиниці, що полягає у введенні цієї одиниці й ознайомлення учня з її значенням;
- етап автоматизації застосування цієї лексичної одиниці на рівні слова, словосполучення та речення.

Інші наголошують, що цих етапів три, окрім вказаних, ще додають фінальний етап – вправляння у вживанні в мовленнєвих повідомленнях у всіх формах мовлення – говорінні, читанні, письмі та сприйманні на слух [74, с. 12].

Розглянемо більш детально ці етапи.

Етап семантизації лексичної одиниці, що полягає у введенні цієї одиниці й ознайомлення учня з її значенням. Підготовчий етап формування лексичної компетенції передбачає введення відомостей про нові слова та вирази (їхні звукові і графічні форми), а також розкриття їх значень за допомогою перекладних чи безперекладних методів [38, с. 253]. Перекладні методи – це більш традиційний підхід, який передбачає пояснення значень незнайомих слів і фраз з нової теми шляхом однослівного перекладу з англійської (L2) на рідну мову (L1) (наприклад, «checkers» |'tʃekərz| – «шашки»; «soccer team» |'sɒkə ti:m| – «футбольне поле» у темі «Спорт»), багатослівного перекладу (наприклад, «career» |kə'riə| – «кар'єра, професія, життєвий шлях»; «to employ» |ɪm'plɔɪ| – «брати на роботу, наймати, використовувати, займатися» у темі «Професії»), а також визначення значення (fridge |'frɪdʒ| – a piece of kitchen equipment that is used for keeping food at a cold temperature; furniture |'fɜ:.ni.tʃə| – things that are put into a house to make it comfortable for living in (тема «Побут»)).

Безперекладні методи використовують наочність, такі як схеми, малюнки, предмети або жести (невербальні методи) [78]. Також можна використовувати вербальну (мовну) семантизацію за допомогою кількох варіантів:

- на основі контекстуальної здогадки, що дозволяє учням самостійно дізнатися значення незнайомого слова у фразі, реченні автентичного тексту базуючись на відомій лексиці. Наприклад, під час вивчення теми «Сім'я» «People of that age often have an enormous family with generations of grandchildren. But Jeanne didn't have any living descendants (потомки, нащадки)...»;
- зіставленням нової лексичної одиниці з тими, що вже відомі, зокрема синонімами чи антонімами. Наприклад: infant |'ɪnf(ə)nt| (дитина, дитячий) –

ант.: grown [graʊn] (дорослий); centenarian |,sɛntɪ'nɛ:riən| (дуже старий; столітня людина) – ант.: young [jʌŋ] (молодий);

– використанням відомих способів словотвору, серед яких словоскладання, суфіксація, префіксація, перехід однієї частини мови в іншу (конверсія) тощо. Наприклад, ashamed [ə'ʃeɪmd] (осоромлений) – походить відвідомого shame [ʃeɪm] (сором, ганьба);

– за співзвучністю з рідною мовою (L1) чи інтернаціональною лексикою (запозиченнями): electronic information |ɪnfə'meɪʃ(ə)n| – інформація в електронному вигляді; energetic |,ɛnə'dʒɛtɪk| – енергетичний, енергійний; video conference |'kɒnf(ə)r(ə)ns| – відеоконференція тощо;

– шляхом дефініції, опису значення слова за допомогою відомого активного вокабуляру: basement |'beɪsm(ə)nt| – one or more floors of a building that are completely or partially below the ground floor; lawn |lɔ:n| – an area of grass, especially near to a house, that is cut regularly in order to keep it short;

– демонстрацією семантичного ряду слів, що можуть бути поділені на групи: motorcycle |'məʊtəslɪk(ə)l|, underground (subway) |,lʌndə'graʊnd|, helicopter |'helɪkɒptə|, truck |trʌk| – vehicles (транспортні засоби).

На ознайомчому етапі формування англомовної лексичної компетенції, спрощено говорячи, користуватися перекладними методами може бути зручно, оскільки вони є традиційним і швидким способом передачі значень нових слів. Проте, такий підхід не завжди ефективний та цікавий для старшокласників. Безперекладні методи мають особливу цінність, оскільки вони сприяють розвитку зорового, артикуляційного та акустичного сприйняття та осмислення інформації [5, с. 32]. На нашу думку, будь-які з перелічених методів семантизації можна краще впроваджувати, використовуючи U-learning, тобто навчання з використанням мобільних пристроїв або ПК з доступом до Інтернету.

Інтернет-ресурси надають унікальний доступ до автентичних текстів і відкривають перед учнями можливість спілкуватися з носіями мови, слухати

лекції від іноземних викладачів. Тому на початковому етапі ми рекомендуємо також використовувати електронні та мобільні додатки, щоб зацікавити учнів.

Наприклад, вчитель може підготувати навчальні картки для презентації нової лексики за допомогою популярних у всьому світі ресурсів, таких як AnkiWeb (www.ankiapp.com), Quizlet (www.quizlet.com), Oxford English Vocabulary Trainer (www.oxfordevt.com), Brainscape (www.brainscape.com), Cram (www.cram.com) та інших. Ці додатки доступні не лише у веб-браузері на ПК, але й на мобільних пристроях з операційними системами Android та IOS. З одного боку, це дозволяє вчителю бути творчим при плануванні уроків, оскільки додатки пропонують різноманітний дизайн карток, опцію прослуховування слова вимовленого носієм мови, можливість показу слів в контексті речень, додавати зображення, групувати слова за темами і створювати підбірки, а також ділитися матеріалами з іншими вчителями. З іншого боку, учні можуть вивчати нову лексику в будь-який зручний для них час та місце, завантажуючи та використовуючи ці додатки [41, с. 273].

У випадку використання безперекладної семантизації лексики, популярний веб-сайт YouTube (www.youtube.com) може бути дуже корисним, оскільки там доступна велика кількість освітніх каналів, які надають безкоштовний навчальний матеріал для вивчення іноземних мов. До таких каналів відносяться Oxford Online English, Learn English with Papa Teach Me, BBC Learning English, British Council, One Word a Day та інші.

Використання цих методів на ознайомчому етапі формування лексичної компетенції дозволяє вчителю використовувати різні стратегії, що базуються на можливостях людської пам'яті, такі як ієрархічна організація лексики, вплив на зорові та слухові рецептори за допомогою карток та аудіо, підняття настрою учнів за допомогою цікавих відеоматеріалів, а також розробка структурованих методів семантизації та тлумачення значень слів. Важливо також вміти комбінувати декілька методів, щоб глибше вплинути на запам'ятовування слів старшокласниками та зменшити труднощі їх подальшого використання.

Етап автоматизації застосування цієї лексичної одиниці на рівні слова, словосполучення та речення. На етапі автоматизації лексики вчителю важливо активізувати нові слова в певному контексті, створити ситуації, де ці слова можна використовувати в діалогічному та монологічному мовленні для розвитку навичок їхнього використання. Крім того, вчитель повинен обов'язково контролювати правильність розуміння і вживання цих слів на практиці, щоб допомогти учням розвивати репродуктивні лексичні навички. Тому на цьому етапі використовуються умовно-комунікативні та некомунікативні вправи як на рівні окремих слів, словосполучень і речень, так і на рівні більших текстових одиниць [19, с. 32].

Початок репродукції нового словникового запасу можна розпочати з вивчення окремих слів. Для цього можна використовувати імітацію зразка мовлення та створювати лаконічні запитання, відповіді на які передбачають використання тільки нового слова. Наприклад, у ході вивчення теми «Communications and Technology» на основі підручника «Solutions» викладач може запитати: Do you send the envelopes by post or by air? (by post); Do you usually watch the video on DVD player or on the laptop? (on the laptop); Is iPhone a mobile device or a mashine? (a mobile device).

На етапі автоматизації лексики важливо використовувати різні методи для поглибленого засвоєння слів на різних рівнях. Один зі способів – створення «мапи пам'яті» (mind map), де навколо основного слова відображаються асоціації та ідеї. Учні додають до цього слова синоніми, антоніми та інші асоціативні лексичні одиниці, використовуючи новий словниковий запас. Цю вправу можна виконувати як традиційним способом на папері, так і за допомогою онлайн-інструментів, таких як Coggle (www.coggle.it), MindMeister (www.mindmeister.com) та інші [3, с. 18].

Додатково, на цьому етапі можна використовувати традиційні вправи на рівні словосполучень, такі як підбір лексичних відповідників (дієслів, прикметників) до поданого іменника. Також важливо навчати учнів

завершувати незавершені речення, підбирати вірні заголовки до міні-діалогів та інші вправи на рівні речень та текстових одиниць.

Для вивчення лексики на практичному рівні важливо використовувати імітаційні та рольові вправи, що допоможуть учням вільно використовувати нові слова в реальних ситуаціях спілкування.

Фінальний етап. На останньому етапі формування мовної компетенції важливо, щоб учні не лише засвоїли новий словниковий запас, але й вміли використовувати ці слова на практиці. Вчителю доводиться створювати ситуації, де учні могли б вільно вживати нові слова. Для цього використовуються різноманітні методи, такі як дискусії, ігрові вправи, використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та комунікативні вправи.

Зокрема, дискусія є ефективним способом стимулювання вільного та невимушеного використання слів. У старшій школі, теми для дискусій наближаються до реальних ситуацій спілкування, і спілкування є більш поглибленим та відповідає шкільним програмам.

Додатково до дискусій, вчителі можуть використовувати ігрові вправи, в яких учні взаємодіють та спілкуються, використовуючи новий словниковий запас. Інформаційно-комунікаційні технології, такі як використання відеоматеріалів чи інтерактивних завдань, також можуть бути корисними для створення ситуацій для практики нових слів та виразів [65, с. 187].

Усі ці методи допомагають учням активізувати свій словниковий запас і використовувати його в реальних ситуаціях спілкування. Учням цікаво обговорювати особисті стосунки, їх види («Family and Relationships»), права та обов'язки людини та громадянина («Law»), дозвілля та спорт («Holidays», «Music and festivals», «Sports»), проблеми глобалізації, економіки, довкілля («Environmental problems», «Modern technologies and globalization»), вибір майбутньої професії («Future profession», «Career VS. Family») тощо]. Насправді, така вікова особливість дає змогу викладачеві оригінально підійти

до розробки тематики індивідуальних чи групових дискусій, які були б актуальними для сучасної молоді.

На нашу думку, однією з нестандартних, але дуже ефективних для шкільного формату, є дискусія у форматі дебатів. Дебати – це командна гра, в якій деякі учні повинні довести істинність певної тези, тоді як інша група повинна заперечувати її, намагаючись переконати «третю сторону». Дебати допомагають учням розвивати логічне мислення, вміння логічно та переконливо висловлювати свою думку, шукати докази для підтримки тези та використовувати лексику відповідно до контексту. Вчитель виступає модератором (ведучим) і контролює хід дискусії, відведений час і виправляє помилки у мовленні.

На фінальному етапі застосування, можна також використовувати різні онлайн-ресурси для навчання англійської мови. Вчителю надається можливість показати відеоролики або міні-фільми на освітніх порталах, таких як BBC, Lingualeo, British Council тощо, і потім обговорити їх з учнями. Це дає змогу розширити та збагатити лексичний запас, а також навчити учнів розпізнавати та використовувати лексику у реальних контекстах [35, с. 86].

Окрім усного мовлення, важливо розвивати письмові навички. Учні можуть мати індивідуальне домашнє завдання, яке включає в себе вибір соціального відеоролика, реклами, промови, лекції англійською мовою на різні теми, переклад цього матеріалу, його виразне читання перед класом (для практики вимови), обговорення з класом та складання запитань для однокласників. Це може відбуватися на різних платформах, таких як Blackboard, Google Docs, Microsoft Office або створення власного блогу в Інтернеті з можливістю залучення однокласників та вчителя.

Засвоєння матеріалу відбувається вдома, під час самостійної роботи учнів, в той час як на уроці в школі акцент робиться на виконанні завдань, взаємодії в команді та вирішенні інтерактивних завдань для перевірки

засвоєного матеріалу. Ця модель називається «перевернуте навчання» або «F-learning».

На цьому етапі надзвичайно важливим є самоосвіта, самоорганізація та контроль над власними знаннями. Після того, як учитель виклав основний матеріал і провів процес формування лексичної компетенції, учень повинен самостійно закріпити ці знання для досягнення успішних результатів. За цією метою можна використовувати різноманітні засоби електронного та мобільного навчання, такі як онлайн-словники, веб-сайти, мобільні додатки, онлайн-курси та подкасти.

Подкасти, або цифрові аудіофайли, які можна слухати в Інтернеті або на мобільних пристроях, є особливо ефективним засобом самонавчання. Вони надають можливість слухати вимову носіїв мови та повторювати лексику з різних тем. Важливо відзначити, що багато подкастів мають додаткові матеріали, такі як завдання, субтитри та списки нових слів [3, с. 19].

За допомогою комп'ютерів та смартфонів учні можуть самостійно керувати своєю навчальною діяльністю, вибираючи та споживаючи вміст, який відповідає їхнім потребам та інтересам. Самонавчання стає більш індивідуалізованим та цікавим завдяки таким ресурсам.

Зважаючи на це, контроль за результативністю засвоєння лексичного матеріалу найчастіше здійснюється за допомогою тестів. Тести дозволяють ефективно оцінювати рівень знань, заощаджують час та залучають сучасні технології для створення різноманітних завдань. Оцінка індивідуального успіху учнів стає об'єктивнішою та доступнішою завдяки цим методам.

Отже, для успішного формування лексичної компетентності учнів, яка включає спроможність розуміти та використовувати слова у рецептивному (розуміння) і репродуктивному (вживання) мовленні, важливо ретельно планувати та організувати процес навчання. На уроці для поглибленого вивчення іноземної мови діти мають можливість користуватися матеріалами електронних довідників, словників, які сьогодні є у вільному доступі. Це дає

змогу розширити словниковий запас учня та сформуванню правильну вимову слів. Також це формує навички коректного використання слів у різних ситуаціях.

Висновки до розділу 2

Отже, ми з'ясували шляхи формування англомовної лексичної компетентності школярів старших класів. Встановлено, що формування лексичної компетенції складається з чотирьох рівнів. Детально проаналізовано кожен рівень. Наголошено, що у старшій школі акцент робиться на міждисциплінарні зв'язки як на умову ефективності формування відповідної компетентності. Зазначено, що важливим засобом формування іншомовної лексичної компетентності учнів старшої школи можна вважати лексичну вправу, як вид вправ, метою яких є формування лексичних навичок. Наведено етапи формування іншомовної лексичної компетентності.

Проаналізовано особливості використання навчальних словників на уроках англійської мови. Встановлено, що сучасні підручники з іноземних мов зазвичай доповнюються додатком – коротким навчальним глосарієм. Ціль таких глосаріїв – полегшити численні труднощі, пов'язані з неточним розумінням англійських слів та їх неправильним вживанням. Наведено вимоги, яким повинні відповідати сучасні словники. Перераховано критерії, якими необхідно користуватися в процесі відбору матеріалу для створення словника.

Вказано способи формування лексичного запасу для формування мовної компетенції школярів на уроках англійської мови. Наголошено на передумовах успішності формування англомовної лексичної компетентності в учнів: правильний вибір лексичного мінімуму; організація подання навчального матеріалу. Встановлено, що для старших школярів важливим є спосіб подачі лексичного матеріалу, який повинен бути одночасно інформативним, результативним та нетрадиційним, оригінальним. Вказано, що освоєння лексичних одиниць та формування мовної компетенції відбувається поетапно та розглянуто кожен з них.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ШКОЛЯРІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Питання про систему вправ на уроках англійської мови для формування мовної компетенції школярів є одним із ключових у методиці. Так, на думку провідних методистів, у всі вправи необхідно включати різноманітні види словникових робіт.[53, с.416]

3.1. Види словникових робіт на уроках англійської мови для формування мовної компетенції школярів

Практичним засобом формування мовної компетенції школярів є вправи щодо розвитку всіх видів мовлення, які можна класифікувати таким чином [53, с. 416]:

I. Аналіз готового матеріалу.

1. Спостереження за спеціально підготовленими питаннями і завданнями.
2. Визначення і опис необхідних елементів.
3. Порівняння мовних явищ, які можна порівняти.
4. Аналіз тексту з точки зору відповідності використаних мовних засобів, завдань, умов та змісту висловлювання.

II. Перетворення цього мовного матеріалу.

1. Заміна даних мовних фактів синонімами.
2. Створення різних мовних одиниць (за допомогою опорних елементів, моделей, схем).
3. Розширення початкового матеріалу.
4. Скорочення цього розширеного матеріалу.
5. Редагування.

III. Створення висловлювання.

1. Вибір мовних засобів і стилю мовлення відповідно до теми і ситуації висловлювання.
2. Побудова елементів висловлювання з урахуванням запропонованої мовленнєвої ситуації.
3. Підготовка плану та матеріалів для написання тексту на вказану тему.
4. Створення окремих фрагментів тексту.
5. Написання тексту на задану або власну тему.

Ми вважаємо, що систему вправ для формування лексичної компетентності слід будувати, дотримуючись принципу градації, оскільки послідовність вправ повинна відображати зростання їх складності. Крім того, всередині мовленнєвих завдань може бути різна градація складності.

Системний підхід до формування мовної компетентності дозволяє ефективно використовувати час, виділений на розвиток мовлення на уроках англійської мови. Важливо враховувати рівень засвоєння учнями попередніх знань і навичок і піднімати їх на новий рівень.

Послідовність вправ має велике значення в системі навчання. Таким чином, ми відібрали ті вправи, які сприяють ефективному формуванню мовної компетентності учнів старших класів.

Наведемо послідовність вправ всередині кожного рівня: початкові вправи; ілюстративні вправи; вправи для закріплення; вправи для повторення і узагальнення; творчі вправи.

Підготовчі вправи: Мета цих вправ – допомогти учням відчувати слово як мовну одиницю, надати семантичне визначення слова, пояснити його правопис та вимову.

Ілюстративні вправи: Ці вправи призначені для демонстрації учням прикладів вживання слів. Учні вставляють нові слова в речення, вимовляють їх вголос або створюють фрази, що містять ці слова, для розуміння їх контексту та синтагматичних зв'язків.

Вправи на закріплення: Ці вправи допомагають учням закріпити знання та вміння, а також розуміння парадигматичних зв'язків слів. Вони вчаться вибирати синоніми, антоніми та розуміють структурно-семантичні зв'язки слів.

Вправи повторення та узагальнення: Мета цих вправ – забезпечити повторення і узагальнення матеріалу, що був вивчений. Учні створюють власні приклади, речення, тематичні групи слів і засвоюють різні аспекти вивченого матеріалу.

Творчі вправи: Учні навчаються використовувати вивчені слова в зв'язному мовленні, висловлювати свої думки та ідеї на задану тему, використовуючи лексику, яку вони вивчили. Такі вправи допомагають застосовувати знання на практиці та показати розуміння та вміння використовувати слова в правильному контексті [71, с. 13].

Наведемо приклади словникових робіт, які вчитель може включати у різноманітні вправи, для формування мовленнєвої компетенції .

Розглянемо словникові роботи, які можна включати у вправи для формування мовної компетенції.

Ігрове опитування. Педагог, вимовляючи слово на тему, кидає іграшку одному з учнів, який має повернути її, назвавши переклад. Замість іграшки можна використовувати м'ячик.

Словникова естафета. По одному учаснику від двох команд вибігають до дошки, пишуть на ній слово іноземною мовою з певної теми, передають крейду наступному. Гра триває протягом декількох хвилин, її можна використовувати і на уроці замість звичайної зарядки. Виграє та команда, яка написала більше слів. Можна приховати записи команд одна від одної, наприклад, щоб вони писали з різного боку дошки. У словниковій естафеті перевіряться також написання слів.

Диктант. Дозволить швидко виявити прогалини в орфографії та проблеми із запам'ятовуванням нової лексики. Суть вправи: вчитель зачитує учням слова

іноземною мовою, учні мають правильно записати їх. Також можна давати слова українською мовою, а учні мають записати їхній переклад.

Плутанина. Ця вправа допомагає виявити прогалини в орфографії та проблеми із запам'ятовуванням нової лексики. Суть вправи: вчитель зачитує учням слова іноземною мовою, учні мають правильно записати їх. Також можна давати слова українською мовою, а учні мають записати їхній переклад.

Знайди відповідність. Слова поділені на два стовпчики. Необхідно поєднати лініями слово та його переклад. Таке ж завдання можна виконувати разом із класом, демонструючи презентацію PowerPoint або інтерактивну презентацію [14, с. 20]

Коректор. Потрібно знайти та виправити орфографічні помилки у вихідному тексті чи списку слів. Наприклад: He leaves in a small village. Слід закреслити ea у слові leaves, виправити на i.

Скриня зі скарбами. У ролі скарбів – згорнуті в трубочку листочки паперу з написаними ними словами українською. Учень дістає «скарб», і називає відповідне слово іноземною мовою.

Отже, використання в навчальному процесі різних видів словникових робіт допомагають урізноманітнити процес навчання, зробити його більш сучасним і цікавим для учнів, а також підвищують ефективність навчання і стимулюють активність учнів на заняттях.

3.2. Розробки занять з формування іншомовної лексичної компетентності з використанням словників

Актуалізуючи питання розробки занять з формування іншомовної лексичної компетентності з використанням словників, нашу увагу привернула така педагогічна методика, як ігрова з використанням словників. Оскільки особливо корисною представляється ігрова методика при вихованні та навчанні учнів старших класів, коли дитяча пізнавальна мотивація набуття знань вже

помітно ослаблена, а доросле усвідомлення необхідності вивчення непростого матеріалу ще недостатньо сформульовано [46, с. 42]. Тому сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання на уроках, справедливо вбачає в них можливість ефективної організації взаємодії педагога та учнів, продуктивної форми їх спілкування з властивими їм елементами змагання, безпосередності, непідробного інтересу.

На відміну від ігор взагалі педагогічна гра має суттєву ознаку – чітко поставлену мету навчання і відповідний їй педагогічний результат, який може бути обґрунтований, виділені в явному вигляді та характеризується навчально-пізнавальною спрямованістю [59, с. 327]

У дидактичній грі відбувається виховання учнів, так як гра – це колективна форма роботи. У процесі її підготовки і проведення діти вчаться культурі спілкування, вмінню працювати в колективі, долати психологічні бар'єри, тобто відбувається робота над собою, над своїми звичками і властивостями характеру.

Дидактична гра на уроці сприяє зміні емоційної атмосфери, яка стає більш жвавою, знімає напругу, втому і дозволяє налаштувати учнів на засвоєння нової інформації. Особливої актуальності набувають дидактичні ігри у сучасних умовах широкомасштабної війни, оскільки вони дозволяють знизити рівень стресу і тривожності в учнів та залучити в активну творчу навчальну діяльність. Саме тому нами розроблено конспекти уроків з англійської мови на яких використовуються різні види словарних робіт, які є ефективним засобом активізації навчально-виховного процесу та формування мовної компетенції.

Конспект уроку «Національна кухня»

Тип уроку: вікторина.

Мета:

– навчальна: формувати стійкий інтерес до навчання, ознайомити учнів з національними кухнями світу; навчати систематизувати і узагальнювати інформацію; повторити і закріпити лексичний матеріал теми; продовжувати

формувати навички монологічного мовлення; тренувати учнів в аудіюванні і читанні;

– розвивальна: розвивати пізнавальну активність учнів, пам'ять, зв'язне мовлення, вміння аналізувати, логічно мислити, узагальнювати,;

– виховна: виховувати дбайливе ставлення до їжі як до складової свого здоров'я.

Обладнання та наочність: презентація, ноутбук, проектор, таблицьки з написами «ТАК» і «НІ», картки із зображенням продуктів, підручник Карп'юк О. Д. Англійська мова (10-й рік навчання).

Хід уроку

I. Організаційна частина.

– Привітання

Hello, my dear children and our guests. I am glad to see you. So let me start our lesson

II. Актуалізація опорних знань.

Teacher: Food is one of the most critical environmental factors that impact human health, productivity, mental and physical development, as well as the length of a person's life. Stable mood, high mental and physical performance, quality sleep, a harmonious figure, and good skin are the results of proper nutrition!

Experts in rational nutrition claim that 50% of our health directly depends on healthy eating, which involves establishing a balance between food products and the condition of the human body.

III. Повідомлення теми заняття

And for today's session, we will have a quiz dedicated to the national cuisine. So, the theme of our quiz is «Ukrainian National Cuisine.»

IV. Основна частина

Teacher: Now, I suggest you participate in the «Ukrainian National Cuisine» quiz with two teams.

The first team is «Girls," with their captain,

The second team is «Boys," with their captain,

To start our game, we need to invite the jury.

(Jury members are called) (they can be either students from the class or other invited teachers).

Children, you already know a lot about national cuisine, and I believe that you will handle all the tasks we've prepared for you excellently. Are you ready for the first task?

The first task. Listen carefully to the statements about eating rules, and if the statement is correct, raise the green sign that says «YES," and if the statement is incorrect, raise the red sign that says «NO.»

1. Eat on time and avoid overeating. (Yes)
2. Meals should be consumed 3–4 times a day at specific times. (Yes)
3. Chew your food very quickly. (No. You should chew your food slowly and thoroughly).
4. It's advisable to drink strong coffee in the evening. (No. You should not drink strong coffee in the evening).
5. Replace sugar with honey, fruits, and berries. (Yes)
6. White bread should be eaten more often, and rye bread less often. (No. White bread should be eaten less often, and rye bread more often).
7. You should consume a lot of salt. (No. You should try to avoid using salt).
8. Food should be consumed hot. (No. Food should not be too hot or too cold).
9. Sit down at the table only when you feel hungry. (Yes)
10. With meat dishes, you should have potatoes and pasta. (No. You should consume more greens and vegetables, not potatoes and pasta).
11. Do not talk during a meal; chew your food well. (Yes)
12. Don't fidget at the table, don't wave your hands to avoid knocking over a plate or glass. (Yes)

The jury announces the results of the warm-up, puts magnets on the board, and assigns points to the teams.

The second task. Solve the crossword and you will find out where you can eat deliciously

1. It's a blue or green fruit with many small berries.
2. It's a yellow fruit. It's very sour.
3. It's a dish made of cucumbers, tomatoes, onions and other vegetables.
4. It's a lovely tasty thing. It's very sweet. It can be black or milk or white.

Candies are made of it.

5. It's a crunchy autumn fruit. It can be red, yellow, green.
6. Apples, bananas, plums are...
7. It's a round fruit of a bright colour. The name of the fruit is the same as the name of the colour.
8. Monkeys like this yellow fruit.
9. We can eat this in the morning with tea or at lunch.
10. It's a drink. In Ukraine people drink it hot, but in some other countries people drink it cold.

| | | | | | | | | | | | | | | | |
|----|---|---|---|---|---|---|-----|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | | | | 1. | g | r | a | p | e | s | | |
| | | | | | | | 2. | l | e | m | o | n | | | |
| | | | | | | | 3. | s | a | l | a | d | | | |
| 4. | c | h | o | c | o | l | a | t | e | | | | | | |
| | | | | | | | 5. | a | p | p | l | e | | | |
| | | | | | | | 6. | f | r | u | i | t | | | |
| | | | | | | | 7. | o | r | a | n | g | e | | |
| | | | | | | | 8. | b | a | n | a | n | a | | |
| | | | | | | | 9. | s | a | n | d | w | i | c | h |
| | | | | | | | 10. | t | e | a | | | | | |

The jury announces the results of the warm-up, puts magnets on the board, and assigns points to the teams.

The third task: «Shopping in the Supermarket.» Now, imagine you are in a supermarket and you are doing some shopping.

(Each team is given cards with different products depicted on them).

Your task is to sort all the products into two baskets.

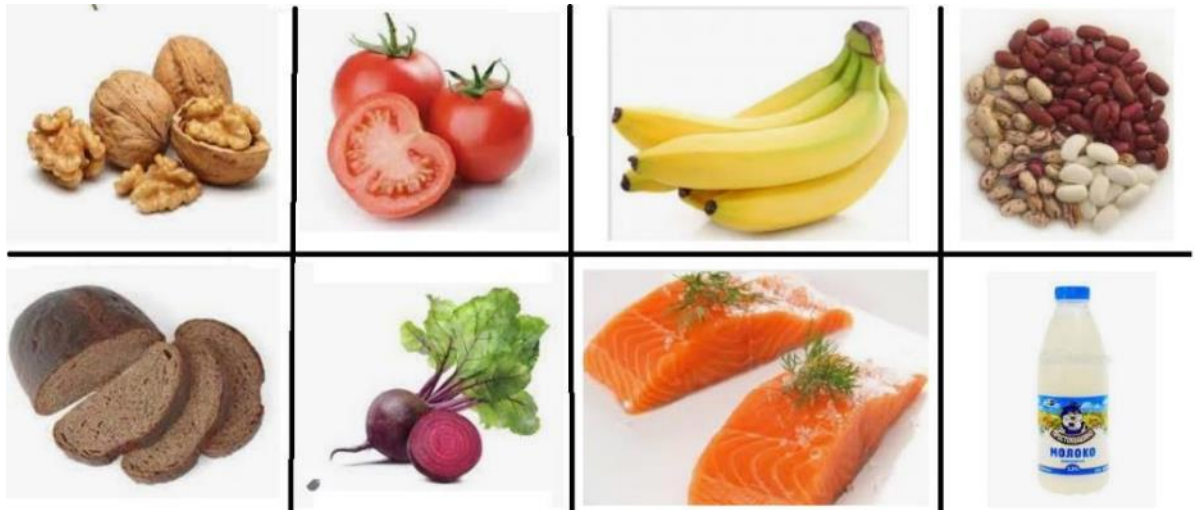
In the green basket, you should put healthy products, and in the yellow one, unhealthy ones. Sign the name of each product. use a dictionary for this.

Be careful and don't mix them up. For each correct answer, the team receives one point and one magnet on the board.

Unhealthy Products



Healthy Products



All the shopping is done, and now it's time for the jury to speak.

The jury announces the results of the warm-up, puts magnets on the board, and assigns points to the teams.

The fourth task. Captains competition. Your task is to complete the sentences by changing the verbs in brackets to make 2-d Conditional.

11. If I (be) in Bukovyna, I (help) myself to brynza.
12. If I (have) some dried fruit, I (make) uzvar or kysil.
13. I (can make) kvas if I (have) some dried bread.
14. If you (be) in Poltava, you (be invited) to taste Ukrainian borsch with halushky.
15. If you (ask) me what dessert I would like to have, I (mention) about apple pie first.

The jury announces the results of the warm-up, puts magnets on the board, and assigns points to the teams.

The fifth task. If you invite your new friends from England or from any other country, you will treat them to our traditional meals. Do you know how they are called in English? Let's read about Ukrainian traditional dishes. After you read the text, formulate questions for the opposing team. Provide answers to the opposing team's questions.

Ukrainian Dishes

The most popular Ukrainian dish is borsch. This thick and delicious soup is prepared with a variety of ingredients, including meat, mushrooms, beans. Mushroom soups, bean and pea soups, soups with dumplings are also popular.

«Holubtsi», or stuffed cabbage, is another favourite dish, as are «varenyky» filled with potatoes, meat, curds, sauerkraut, or berries such as strawberries or cherries. Ukrainians like dairy products. Some samples: curds pancakes and «riazhanka» (fermented baked milk). There are no holidays without pies, «pampushky» (type of fritters) and honey cakes. Of course, every region of Ukraine has its own recipes and traditions.

The jury announces the results of the warm-up, puts magnets on the board, and assigns points to the teams.

The sixth task. Pretend you're receiving visitors from England and, naturally, you'll treat them to your favourite traditional dishes. «Cook» your favorite dish from the offered products and treat a friend. you can use dictionaries to complete the task.

The jury announces the results of the sixth task, and places magnets on the board – points for the teams



The seventh task. (Знайди відповідність) Match the word and its translation.

| | |
|-------------|---------------------------|
| Home-made | Холодець |
| Takeaway | Основна страва |
| Main course | Брати з собою (на винос) |
| A brawn | Домашній (саморобний) |
| Borshch | Борщ |

V. Підведення підсумків. Рефлексія.

And now the jury will announce the results of the game.

Журі оголошує підсумки гри і визначає переможця

You have different-colored smiley faces on your desks. If you found the lesson interesting, enjoyable, and easy to understand, please raise a green smiley face. If you liked the lesson but didn't find everything interesting, please raise a yellow smiley face. If you didn't like the lesson, found it uninteresting, and boring, please raise a red smiley face.



Конспект уроку «Спорт у нашому життя»

Тип уроку: квест.

Мета:

- навчальна: формувати стійкий інтерес до навчання, ознайомити з новими лексичними одиницями з теми «Sport»; удосконалювати навички ознайомлювального читання; формувати фонетичні (артикуляційні та інтонаційні) навички говоріння, репродуктивні лексичні навички говоріння на рівні фрази / понадфразової єдності; навчати систематизувати і узагальнювати інформацію; повторити і закріпити лексичний матеріал теми; продовжувати формувати навички монологічного мовлення; тренувати учнів в аудіюванні і читанні;
- розвивальна: розвивати пізнавальну активність учнів, пам'ять, зв'язне мовлення, вміння аналізувати, логічно мислити, узагальнювати, розвивати мовну здогадку й мовленнєву реакцію;
- виховна: виховувати усвідомлення важливості занять спортом як складової здорового способу життя, сформувати готовність до взаємодії та досягнення взаєморозуміння з представниками іншої культури.

Обладнання та наочність: презентація, ноутбук, проектор, «Mind-Map Sports», ключі.

Хід уроку

I. Організаційна частина.

Привітання

Hello, my dear children and our guests. I am glad to see you. So let me start our lesson

II. Актуалізація опорних знань.

What should you do to be in a good form and to have a good mood?

Sts: We should do morning exercises, go in for sport.

T: So, you are quite right and today we are going to speak about sport in our life. We'll remember the names of different sports and games and discuss the importance of sports in our every day life.

На дошці слайд, на якому зображено сундук



In the chest is what sports gives us. But the key is lost. And to open the chest let's go on a quest.

The first task.

Do you know the main sport terms?

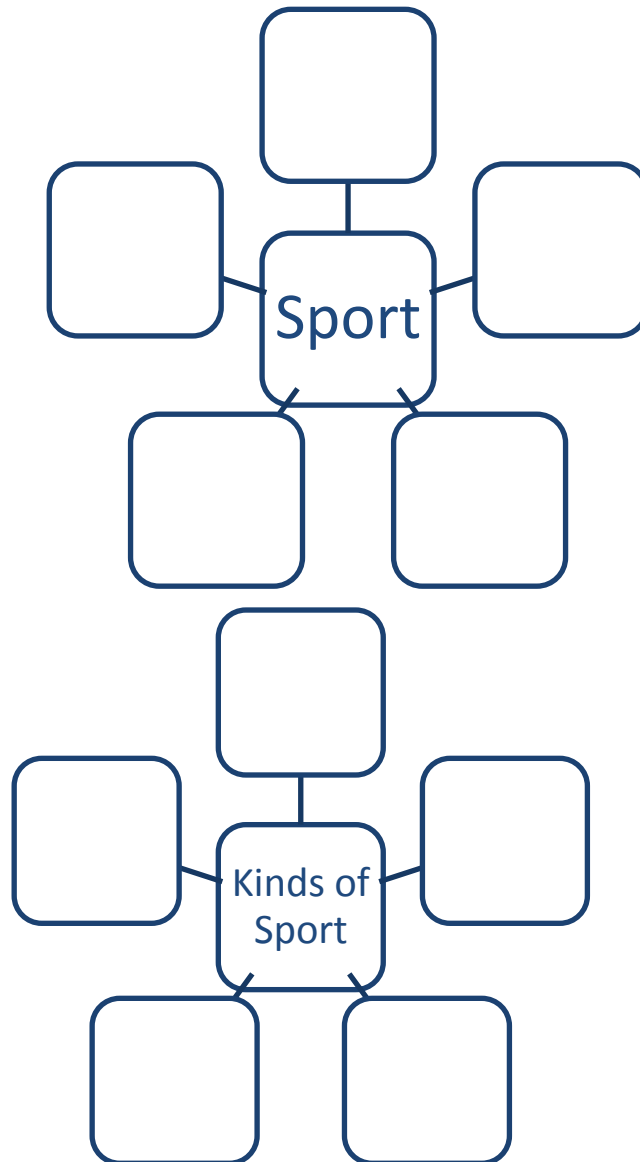
Let's check your knowledge. What is it?

1. A group of people in sport game (*team*)
2. A person who trains sportsmen for competitions (*a coach*)
3. A place where people do physical training inside the building (*a gymnasium*)
4. - A person who controls matches (*referee*)
5. What do we do in the river? (*swim*)

6. What do we do with the ball? (*play*)
7. What game is football? (*outdoor*)
8. What do we do at PE lessons? (*run, jump*)

Well done you have completed the task correctly and you get the key

The second task. What associate in your mind with the word «Sport»? Write down the words and make up sentences with them. Use dictionaries to complete the task.



Well done you have completed the task correctly and you get the key

The third task. Sport is very popular in our country, and all over the world. And now I want to check your knowledge of sports and sportsmen of our country. Your task will be the following: have a look at the screen and guess a sportsman, the sports he / she represents and tell us why are they famous all over the world.

You can use reference information on the Internet to complete the task

| | |
|---|---|
|  | <p>Andriy Shevchenko (football)</p> |
|  | <p>Liliya Podkopyayeva (gymnastics)</p> |
|  | <p>Sergey Bubka (pole vaulting)</p> |

| | |
|--|------------------------------------|
|  | <p>Yana Klochkova (swimming)</p> |
|  | <p>Vasyl Virastyuk (strongman)</p> |

Andriy Shevchenko (football)

Andriy Shevchenko is a Ukrainian footballer who plays for Dynamo Kyiv and the Ukraine national team as a striker. He is the third-highest scorer in the history of European club competition with 63 goals. The most prestigious of Andriy's awards were the Golden Ball and the UEFA Champions League in 2003 with Milan.

Liliya Podkopayeva (gymnastics)

Liliya Podkopayeva is the 1996 Olympic all-around champion. She is widely regarded as one of the best gymnasts in history. She is the proud owner of 45 gold, 21 silver and 14 bronze medals.

Sergey Bubka (pole vaulting)

Serhiy Bubka is six times world champion (between 1983 and 1997), European champion in 1986 and Olympic champion in 1988. He broke the world record for men's pole vaulting 35 times. He was the first to clear 6.0 metres and the first and only to clear 6.10 metres (20 ft). He holds the current outdoor world record of 6.14

metres in 1994 in Italy and the current indoor world record of 6.15 meters, set in 1993 in Donetsk, Ukraine.

Yana Klochkova (swimming)

Yana Klochkova is a Ukrainian swimmer, who has won five Olympic medals. 4 gold medals came in the 200 meter individual medley and the 400 meter individual medley at the 2000 and 2004 Summer Olympics. Her silver medal came in the 800 meter freestyle at the 2000 Summer Olympics.

Vasyl Virastyuk (strongman)

Vasyl Virastyuk is a strongman competitor from Ukraine. He competed in the finals of the World's Strongest Man contest in 2003 (3rd place) and 2004 (1st place). As well he won the 2007 IFSA Strongman World Championship.

Well done you have completed the task correctly and you get the key

The fourth task. let's listen to the interview for the first time to find the answers to the questions.

(audio from <https://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-3150179/Cristiano-Ronaldo-said-skinny-young-boy-hard-work-dedication-reached-top.html#v-4338669394001>)

What was his problem in childhood? How often does he train? What is his attitude to training? What do you know about this sportsman? Do you like him? Why? What do you think is a professional diet of a sportsman? Good job! Now listen to it for the second time and fill in the gaps below.

1. I do much exercise extra outside the _____.
2. When I was _____ years old, most of the people told me, «Cristiano, you are very-very good _____ player, but you are very skinny, very _____.»
3. You can _____ your body: you go gym; dedication and hard work.
4. I think it's going well on me: this is why I'm in good _____ almost all the year.
5. I'm not doing that kind of work because I have to, it's because it's _____ of me. What does this story teach us?

Well done you have completed the task correctly and you get the key

The fifth task. «Guess the sport»

Listen to the short stories about different kinds of sport and try to guess what kind of sport is each text about. Write down the sport into your copybook. Use a dictionary to check the correct spelling of the words.

1. Sport in which 2 teams using skates try to hit hockey goal in the gate.
(*hockey*)
2. You need a small ball, 2 rackets and a net for this game. Two players take part in the game. (*tennis*)
3. A game in which two baskets are on the walls, each team try to throw the ball into the other team's basket. (*basketball*)
4. A kind of sport where 2 men fight with one another in the ring with the help of gloves. (*boxing*)
5. People need sport suit and sport shoes for this sport. They can do it everywhere: in the park, in the street, in the gym. (*running*)

Well done you have completed the task correctly and you get the key

The sixth task. (Словникова естафета) The class is divided into two teams. From each team, a student writes one word about sport. The team with the fewest mistakes wins.

V. Підведення підсумків. Рефлексія.

Well done you completed all the tasks and received six keys. Let's open the chest and see what's there



Really, sport keeps a person fit and healthy.

Sport stimulates our body, spirit, health and mood. Sport helps us achieve small and big victories, and the more we practise, the more victories we gain. Sport is motion, motion is life and life is the most valuable thing we could ever have.

So, be healthy and always remember: a sound mind in a sound body!

3.3. Результати експериментальної роботи

Формування мовної компетентності є одним із основних завдань вчителя на уроках англійської мови. Учителі практики мало приділяють уваги поповненню словникового запасу та формуванню мовної компетенції за допомогою словників та інших видів словарних робіт на уроці. Ми ж ставимо собі за мету сформувати мовну компетентність саме за допомогою такого виду робіт. Припускаємо, що формування мовної компетентності учнів буде ефективним, якщо учитель систематично проводить таку роботу на уроках англійської мови та використовує різні види словарних робіт та різноманітні інноваційні технології для роботи школярів над лексичним матеріалом.

Для досягнення цієї мети було проведено наступні кроки:

1. Розроблено та проведено тестування для двох груп учнів 10-го класу – контрольної та експериментальної, перед проведенням уроків з використанням комплексу завдань (додаток А).
2. Проведено відбір завдань англійською мовою та розроблено конспекти уроків в експериментальній групі як основний інструмент проведення експерименту.
3. Проведено уроки в експериментальній групі учнів 10-го класу.
4. Проведено контрольне тестування для обох груп учнів 10-го класу після проведення уроків в яких використовуються різні види словарних.
5. Проведено аналіз результатів проведеного експерименту та порівняно з результатами до проведення експерименту.

Дослідницька робота передбачала три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

I етап – констатувальний. На першому етапі було поставлено завдання визначити поточний рівень сформованості мовної компетентності учнів 10-го класу, а саме в 1-ї та 2-ї підгрупи. В експериментальній групі, яка складалася з 15 учнів 10 класу, було проведено нетрадиційні уроки з використанням різних видів словарних робіт спрямованих на формування лексичної компетентності. Контрольна група, що складалася з 14 учнів 10 класу, виступала в якості еталону, за яким буде проводитися порівняльна оцінка результатів експерименту та виявлення розвиваючого та формуючого впливу на учнів.

У нашому дослідженні для визначення початкового рівня сформованості мовленнєвої компетентності учнів оцінювалися чотири види мовленнєвої діяльності, а саме: аудіювання (слухання), говоріння, читання і письмо. Відповідно до цих видів мовленнєвої діяльності були визначені такі критерії:

1. Сприйняття на слух мовлення (аудіювання) – уміння розуміти основні думки та впізнавати конкретну інформацію, встановлювати позицію мовця, його намір і комунікативні наслідки висловлювання, розрізняти різні

стилі спілкування з друзями, незнайомцями, колегами та людьми різного віку і соціального статусу, а також робити припущення про ідеї та ставлення та розуміти особливості дискурсу.

2. Розуміння змісту прочитаного (читання) – вміння визначати головну ідею аутентичного тексту та вплив, який має задуманий автор, розуміння сутності, деталей і структури тексту, встановлення позиції автора та його намірів, а також розрізняння різних стилістичних реєстрів у письмовому спілкуванні з друзями, незнайомцями, колегами та людьми різного віку і соціального статусу.

3. Монологічне (виступи одного особи) та діалогічне (спілкування між двома або більше особами) мовлення у формі говоріння. Для цього були використані наступні критерії монологічного мовлення: виконання завдань, включаючи організацію висловлення, кількість висловлення, якість і відповідність наданої інформації; точність та адекватність використання мовних засобів, включаючи лексичний і граматичний аспекти; розширений лексичний та граматичний діапазон, який відображає рівень мовленнєвої компетентності учня; здатність учня говорити чітко, з дотриманням наголосу, ритму та інтонації, а також брати активну участь у бесіді, обмінюючись репліками та підтримуючи інтеракції відповідно до вимог рівня. Також перерахуємо критерії діалогічного мовлення: вміння ініціювати розмову та реагувати на розмову інших у відповідний спосіб; повнота та якість висловлювань у відповідь на запитання чи коментарі співрозмовника; акуратність та правильність мовних конструкцій у розмові; здатність до ефективної комунікації та підтримання різних видів діалогів відповідно до стандартів рівня учня.

4. Письмове висловлювання: зміст, включаючи відповідність темі, виконання завдання, аргументацію і структуру тексту; точне та адекватне використання мовних засобів, включаючи лексику, пунктуацію та граматичні структури, які відповідають рівню учня; розширений лексичний і граматичний

діапазон, уникнення повторень та використання різних граматичних структур; організація тексту, включаючи структуру з вступом, головною частиною і висновком, а також чітку розбивку на абзаци; врахування соціальних ролей та типу повідомлення у відповідності до читача, а також використання формату, відповідного завданню.

На основі проведеного тестування і цілеспрямованого спостереження в 10 класі, експериментальній групі де було 15 учнів і контрольній групі де було 15 учнів, ми визначили наявний рівень сформованості мовної компетентності кожного учня окремо (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Наявний рівень сформованості мовної компетентності у експериментальній та контрольній групах 10 класу

| Експериментальна група | | Контрольна група | | |
|------------------------|----------------------|------------------|----------------------|--|
| Прізвище, ім'я | Рівень сформованості | Прізвище, ім'я | Рівень сформованості | |
| Бахтий П. | Середній (A2) | Бердарь О. | Середній (A2) | |
| Варга Т. | Середній (A2) | Бобик І. | Достатній (B1) | |
| Ганич З. | Середній (A2) | Бобич Б. | Достатній (B1) | |
| Гулянич О. | Початковий (A1) | Ворохта М. | Середній (A2) | |
| Дербаль С. | Високий (B2) | Гедзур П. | Середній (A2) | |
| Задорожній Б. | Початковий (A1) | Глеба Я. | Високий (B2) | |
| Клушин а Р. | Достатній (B1) | Гуловко Н. | Достатній (B1) | |

| | | | | |
|----|------------------|---------------------|----------------|---------------------|
| . | Коштур а М. | Початкови й (A1) | Ендрик Н. | Початкови й (A1) |
| . | Маргіта й П. | Середній (A2) | Канайло О. | Достатній (B1) |
| 0. | Михайл юк У. | Середній (A2) | Карпухін І. | Високий (B2) |
| 1. | Мусак Ю. | Середній (A2) | Керецман Ю. | Високий (B2) |
| 2. | Пацкон Ж. | Високий (B2) | Кинч І. | Середній (A2) |
| 3. | Таранен ко З. | Початкови й (A1) | Лало М. | Середній (A2) |
| 4. | Тимков К. | Середній (A2) | Микита О. | Достатній (B1) |
| 5. | Чорній Ю. | Достатній (B1) | Усик І. | Високий (B2) |

Із табл. 3.4 видно, що високий рівень сформованості лексичної компетентності наявний у 2 учнів експериментальної групи (13,3%) та 4 учнів контрольної групи (26,6%); достатній рівень – 2 учнів експериментальної групи (20%) та 5 учнів контрольної групи (33,3%); середній рівень – 7 учнів експериментальної групи (40%) та 5 учнів контрольної групи (33,3%) початковий рівень – 4 учнів експериментальної групи (20%) та 1 учнів контрольної групи (6,6%). Представимо результати у вигляді таблиці (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Наявний рівень сформованості мовної компетентності в у експериментальній та контрольній групах 10 класу

| Рівень | Експериментальна | Контрольна |
|--------|------------------|------------|
|--------|------------------|------------|

| сформованості мовної компетенції | група | | група | |
|----------------------------------|-----------------|-----------|-----------------|-----------|
| | Кількість учнів | Відсотки | Кількість учнів | Відсотки |
| Початковий (A1) | 4 | 26,6 % | 1 | 6,6 % |
| Середній (A2) | 7 | 46,6 % | 5 | 33, 3% |
| Достатній (B1) | 2 | 13,3 % | 5 | 33, 3% |
| Високий (B2) | 2 | 13,3 % | 4 | 26, 6% |

Із таблиці 3.5 видно що контрольну групу обрано спираючись на отриманні показники рівнів сформованості мовної компетентності. Ця група показує стабільно високі та середні показники і не потребує термінового втручання. Експериментальній групі навпаки спостерігається переважно середні показники, при цьому спостерігається високий відсоток учнів, які знаходяться на початковому та середньому рівні. Дана група потребує втручання, з метою збагачення та активізації словника учнів.

Для кращої орієнтації в дослідно-експериментальній роботі ми побудували діаграму (рис. 3.1), на якій наочно відобразили показники сформованості мовної компетентності на даний момент, в обох групах.

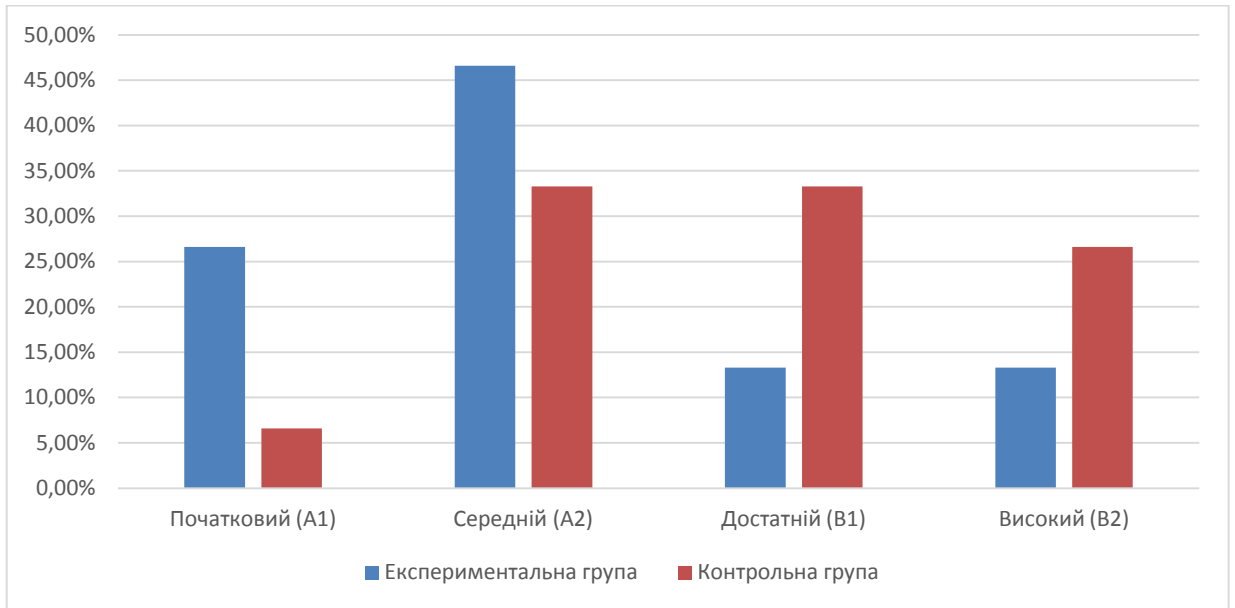


Рис. 3.1. Порівняльна діаграма наявного рівня сформованості мовної компетентності в у експериментальній та контрольній групах 10 класу

Враховуючи отриманні данні, ми можемо говорити, що в сучасному світі діти настільки різні, що використанні вчителем методи та прийоми роботи, які є ефективними в одному класі, в іншому можуть зовсім не приносити результату. Тому враховуючи особливості кожного класу потрібно підбирати такі технології навчання, які будуть приносити реальний, вимірний результат. Вважаємо за необхідне брати до уваги сучасні тенденції і пропонуємо формувати мовну компетентність саме в процесі проведення нетрадиційних уроків з англійської мови на яких використовуються різні види словарних робіт, які є ефективним засобом активізації навчально-виховного процесу.

II етап – формувальний. Мета формувального етапу – розробити конспекти уроків та провести уроки з англійської мови на яких використовуються різні види словарних робіт, які є ефективним засобом активізації навчально-виховного процесу та формування мовної компетенції. Конспекти уроків наведено у попередньому підрозділі.

III етап – контрольний.

Після проведення уроків з англійської мови на яких використовуються різні види словарних робіт та користуючись розробленими, в процесі дослідно-

експериментальної роботи, критеріями рівнів сформованості мовної компетентності, ми знов провели тестування в контрольній та експериментальній групах. Результати контрольного тестування наведено в таблиці 3.3

Таблиця 3.3

Рівень сформованості мовної компетентності у експериментальній та контрольній групах 10 класу після педагогічного експерименту

| Експериментальна група | | Контрольна група | |
|------------------------|----------------------|------------------|----------------------|
| Прізвище, ім'я | Рівень сформованості | Прізвище, ім'я | Рівень сформованості |
| Бахтий П. | Середній (A2) | Бердарь О. | Середній (A2) |
| Варга Т. | Середній (A2) | Бобик І. | Достатній (B1) |
| Ганич З. | Середній (A2) | Бобич Б. | Достатній (B1) |
| Гулянич О. | Середній (A2) | Ворохта М. | Середній (A2) |
| Дербаль С. | Високий (B2) | Гедзур П. | Середній (A2) |
| Задорожній Б. | Початковий (A1) | Глеба Я. | Високий (B2) |
| Клушина Р. | Достатній (B1) | Гуловко Н. | Достатній (B1) |
| Коштурова М. | Середній (A2) | Ендрик Н. | Початковий (A1) |
| Маргіта П. | Середній (A2) | Канайло О. | Достатній (B1) |
| Михайл | Достатній | Карпухін І. | Високий |

| | | | | |
|----|------------------|---------------------|----------------|-------------------|
| 0. | юк У. | (B1) | | (B2) |
| 1. | Мусак Ю. | Середній (A2) | Керецман Ю. | Високий (B2) |
| 2. | Пацкон Ж. | Високий (B2) | Кинч І. | Середній (A2) |
| 3. | Таранен ко З. | Початкови й (A1) | Лало М. | Середній (A2) |
| 4. | Тимков К. | Середній (A2) | Микита О. | Достатній (B1) |
| 5. | Чорній Ю. | Достатній (B1) | Усик І. | Високий (B2) |

Із таблиці 3.6 видно, що після проведення педагогічного експерименту високий рівень сформованості лексичної компетентності наявний у 2 учнів експериментальної групи (13,3%) та 4 учнів контрольної групи (26,6%); достатній рівень – 3 учнів експериментальної групи (20%) та 5 учнів контрольної групи (33,3%); середній рівень – 8 учнів експериментальної групи (40%) та 5 учнів контрольної групи (33,3%) початковий рівень – 2 учнів експериментальної групи (20%) та 1 учнів контрольної групи (6,6%). Представимо результати у вигляді таблиці (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Рівень сформованості мовної компетентності в у експериментальній та контрольній групах 10 класу після педагогічного експерименту

| Рівень сформованості мовної компетенції | Експериментальна група | | Контрольна група | |
|---|------------------------|----------|------------------|----------|
| | Кількість учнів | Відсотки | Кількість учнів | Відсотки |
| Початковий (A1) | 2 | 13,3% | 1 | 6,6% |

| | | | | |
|----------------|---|-----------|---|-----------|
| Середній (A2) | 8 | 53,3 % | 5 | 33, 3% |
| Достатній (B1) | 3 | 20% | 5 | 33, 3% |
| Високий (B2) | 2 | 13,3 % | 4 | 26, 6% |

Результати проведеного формувального етапу дослідно-експериментальної роботи представимо у вигляді діаграми (рис. 3.2)

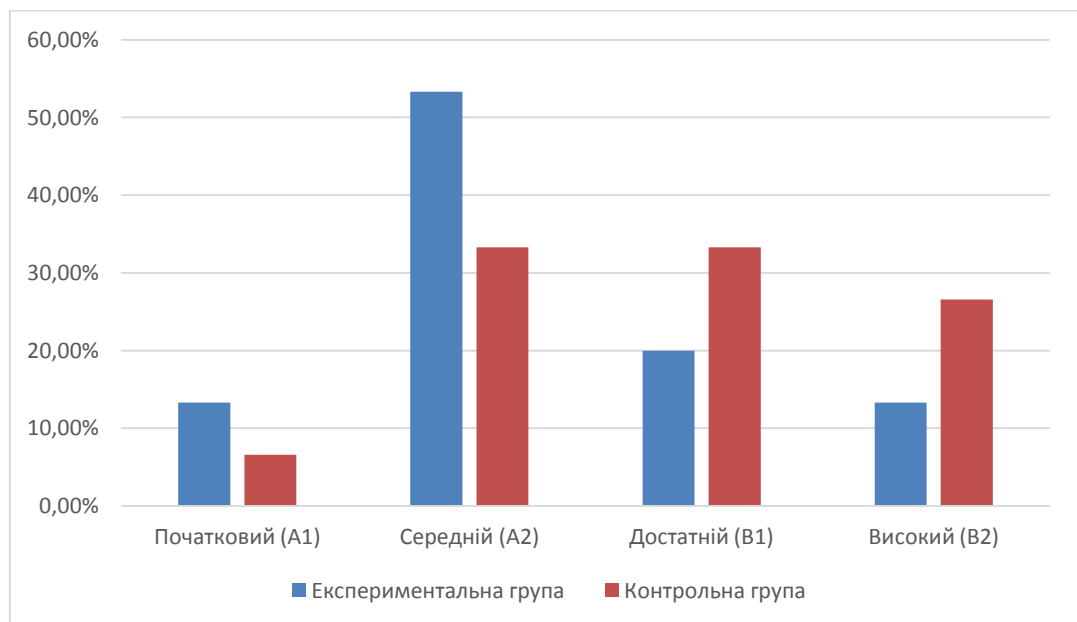


Рис. 3.2. Рівень сформованості мовної компетентності в експериментальній та контрольній групах 10 класу після педагогічного експерименту

Наведемо порівняльну таблицю рівня сформованості мовної компетентності учнів 10 класу контрольної та експериментальної груп до і після завершення формувального етапу експерименту (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Динаміка рівнів сформованості мовної компетентності в у експериментальній та контрольній групах 10 класу

| Рівень | Експериментальна | Контрольна група |
|--------|------------------|------------------|
|--------|------------------|------------------|

| сформованості мовної компетенції | група | | | |
|----------------------------------|-----------------|--------------------|-----------------|--------------------|
| | До експерименту | Після експерименту | До експерименту | Після експерименту |
| Початковий (A1) | 26,6% | 13,3% | 6,6% | 6,6% |
| Середній (A2) | 46,6% | 53,3% | 33,3% | 33,3% |
| Достатній (B1) | 13,3% | 20% | 33,3% | 33,3% |
| Високий (B2) | 13,3% | 13,3% | 26,6% | 26,6% |

Наочне представлення результатів наведено на рис 3.3.

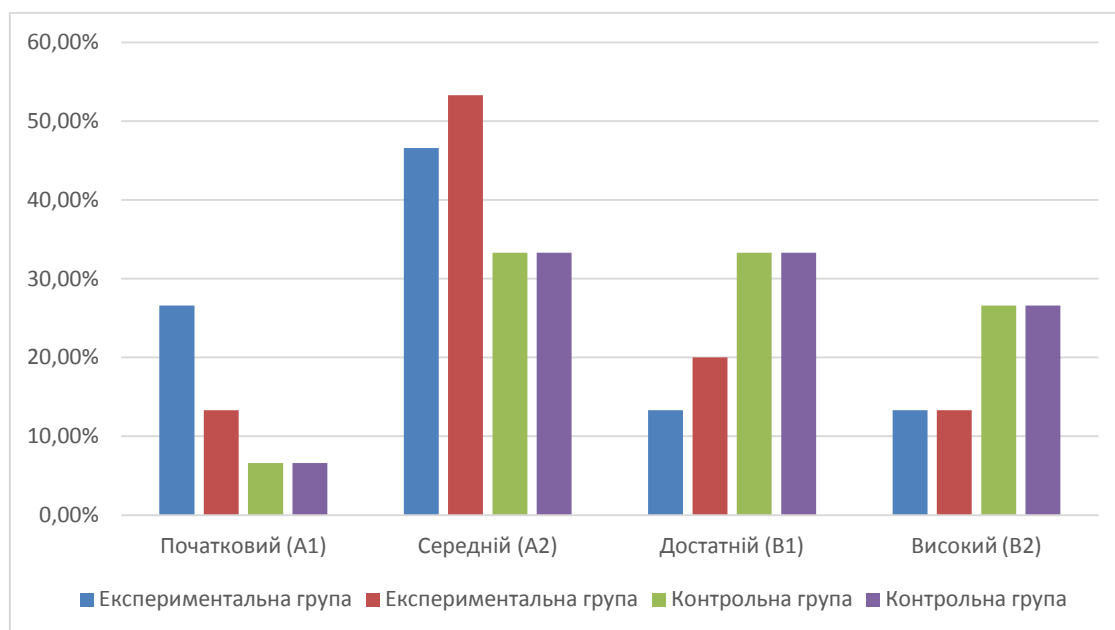


Рис 3.3. Наочне представлення динаміки рівнів сформованості мовної компетентності в у експериментальній та контрольній групах 10 класу

Отже, проаналізувавши отримані результати, можна стверджувати, що проведення уроків з англійської мови на яких використовуються різні види словарних робіт, є ефективним засобом активізації навчально-виховного процесу та сприяють формуванню мовної компетенції учнів.

Висновки до розділу 3

Отже, ми провели експериментальне дослідження формування мовної компетенції школярів старших класів. Розглянули види словникових робіт які проводяться на уроках англійської мови для формування мовної компетенції школярів. Зазначено, що практичним засобом формування мовної компетенції школярів є вправи щодо розвитку всіх видів мовлення та наведено їх класифікацію. Визначили три рівні методичної системи навчання і вправи відповідно до цих рівнів. Наведено приклади словарних робіт, які вчитель може включати у різноманітні вправи, для формування мовленнєвої компетенції.

Актуалізуючи питання розробки занять з формування іншомовної лексичної компетентності з використанням словників, особливу увагу приділено ігровій методиці, оскільки, методика володіє цілою низкою переваг. Також особливої актуальності набувають дидактичні ігри у сучасних умовах широкомасштабної війни, оскільки вони дозволяють знизити рівень стресу і тривожності в учнів та залучити в активну творчу навчальну діяльність. Наведено два конспекти уроків з англійської мови на яких використовуються різні види словарних робіт, які є ефективним засобом.

Проведено експериментальне дослідження формування мовної компетенції школярів старших класів. Проаналізувавши отримані в ході педагогічного експерименту результати, можна стверджувати, що проведення уроків з англійської мови на яких використовуються різні види словарних робіт, є ефективним засобом активізації навчально-виховного процесу та сприяють формуванню мовної компетенції учнів

ВИСНОВКИ

Отже, в нашій роботі ми розглянули словники як засіб формування мовної компетенції школярів старших класів. Проаналізували визначення дефініції «словник» та з'ясували їх класифікацію. Встановлено, що вміння користуватися словниками та витягувати з них необхідну інформацію – передбачає: усвідомлення потреби звернення до словника на вирішення пізнавальних та комунікативних завдань; вміння вибрати потрібний словник залежно від конкретних пізнавальних завдань. Виділено основні функції словників. Наголошено на особливостях використання сучасних електронних словників.

Ми розглянули англomовну лексичну компетентність як психолого-педагогічну проблему. Дослідили понятійно-термінологічний апарат лексичної компетентності, зокрема вивчено такі освітні конструктори як компетенція та компетентність. Встановлено, що метою навчання англійської мови в умовах компетентнісного підходу є формування предметних компетенцій, що виникають у процесі реалізації цілісного змісту освіти загальноосвітньої школи.

Визначено структуру і зміст англomовної лексичної компетентності. Встановлено, що лексична компетентність представляє собою складне утворення, до складу якого входять: мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний, рефлексивний та поведінковий компоненти. Детально розглянуто кожен з компонентів компетентності. Перераховано показники вмінь, які характерні для змісту лексичної компетентності. Відмічено, що лексична компетентність є складовою комунікативної.

Ми з'ясували шляхи формування англomовної лексичної компетентності школярів старших класів. Встановлено, що формування лексичної компетенції складається з чотирьох рівнів. Детально проаналізовано кожен рівень.

Наголошено, що в умовах старшої школи акцент робиться на міждисциплінарні зв'язки як на умову ефективності формування відповідної компетентності. Зазначено, що важливим засобом формування іншомовної лексичної компетентності учнів старшої школи можна вважати лексичну вправу, як вид вправ, метою яких є формування лексичних навичок. Наведено етапи формування іншомовної лексичної компетентності.

Також ми проаналізували особливості використання навчальних словників на уроках англійської мови. Встановлено, що сучасні підручники з іноземних мов зазвичай доповнюються додатком – коротким навчальним глосарієм. Ціль таких глосаріїв – полегшити численні труднощі, пов'язані з неточним розумінням англійських слів та їх неправильним вживанням. Наведено вимоги, яким повинні відповідати сучасні словники. Перераховано критерії, якими необхідно користуватися в процесі відбору матеріалу для створення словника.

Було зазначено способи формування лексичної компетентності на уроках англійської мови. Наголошено на передумовах успішності формування англійської лексичної компетентності в учнів: правильний вибір лексичного мінімуму; організація подання навчального матеріалу. Встановлено, що для старших школярів важливим є спосіб подачі лексичного матеріалу, який повинен бути одночасно інформативним, результативним та оригінальним. Вказано, що освоєння лексичних одиниць та формування мовної компетенції відбувається поетапно та розглянуто кожен з них.

Було проведено експериментальне дослідження формування мовної компетенції школярів старших класів. Розглянуто види словникових робіт які проводяться на уроках англійської мови для формування мовної компетенції школярів. Наведено два конспекти уроків з англійської мови на яких використовуються різні види словарних робіт, які є ефективним засобом. Проведено експериментальне дослідження формування мовної компетенції школярів старших класів. Проаналізувавши отримані в ході педагогічного

експерименту результати, можна стверджувати, що проведення уроків з англійської мови на яких використовуються різні види словарних робіт, є ефективним засобом активізації навчально-виховного процесу та сприяють формуванню мовної компетенції учнів.